

بنکلا پیتھلے

معتصم بالہ شاہد

Ketabton.com

دیسمبر ۲۰۲۲

بنکلا پېژندنه

ښایست او
جماليات

بنکلا

پېژندنه

د ښکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د ښکلا ذوق، د ښکلا موجودیت
او نه موجودیت، انساني ښکلا، جمالياتي حظ، جمالياتي
تجربې، جمالياتي حس، مافوق طبيعت ښکلا، بدرنگي يا قبحه
او نارسیزم يا نرگسیت

لیکوال:
معتمد
شاهد

خپل ځران پلار، مور او
مور مڼي ته

سريزه

د هغه خدای ج ستاينه بيانوم چي جمال او جلال يې د عدم د کندی نه د وجود صحرا ته بهر کئ او پر هغه پيغمبر دي درود، صلاة او رحمة نازل وې کوم چي د ټول جمال خښتن او سرچينه ده هغه پيغمبر چي ټول کاینات يې د جمالي او جلالي سترگو د رویه پیدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چي انسان د ښکلا او جمال نه پرته هيڅ پرمختگ او هيڅ لاسته راوړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پريږدي چي د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډيره وخته د جمال په اړه زياتي خبري ذهن ته تللي او راتللي او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودې مقالې ويلې وې نو دا احساس مي وکئ چي د خپل تحقيق موضوع جماليات وټاکم.

دا چي د جمالياتو په هکله يو مکمل کتاب د خوشحال او جمالياتو دئ او يو څو تيت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کئ چي پر دې موضوع کار وشي او ما ځان دې کار ته وقف کئ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو يوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالياتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي ورباندي غور وکئ.

ما د جمالياتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بيلايلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقيق سر چينه ټاکلي او د غه تحقيق مي ورباندي روان کړی دئ.

په دې تحقيق کي به د جمالياتو د تعريف د مافوق الطبیعت تر جماله تاسو ورسيرئ يوه خبره چي تل بايد ستاسو په ذهن کي وې د جمالياتو علم ساينس نه دئ چي پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښي صحيح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

آس د جمالياتو پر دښته ځغلولی وې دا فکر مه کوئ چې د ښاغلي خبره سل په سلو کي صحيح ده بلکي غور او فکر وکئ او قضاوت وکئ.

ما چې څومره د جمالياتو په هکله فکر کړی دئ نو هغه فکر او د نورو پوهانو اندونه دلته ما داسي سره وډلې دي چې هم د جمالياتو موضوع دنړيوالو ښکلا پوهانو په اند تشریح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ګډ کم.

تاسو به هم د جمالياتو په هکله ډيري نظريې لرئ او دلته په دې تحقيق کي هم زياتي نظريې دي کومي چې خوند درکئ وايې خلئ او کومه چې مو خوښه نه سوه رد يې کئ.

دا چې زما لمړنی تحقيق دئ نیمګړی به وې او د ستونزو څخه به ډک وې نو په خپل لوی فضل او مهرباني مو راته بڅښه وکئ.

دا هم تاسو او دايې هم جماليات.

جماليات

جماليات

جماليات چې په ننني عصر کي علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چې حسن پېژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کي ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتگ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې موږ د انسان تاريخ ته گورو نو لمړنی جنگ او بدبختي هم د جمال نه پېښه ده؛ چې هاييل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينۍ چې د قابيل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينۍ چې له هاييل سره پيدا سوې وه بدرنگه وه نو قابيل نه غوښتل چې هغه ښکلې جينۍ چې له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړي نو ځکه يې هاييل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبي ايستيتيک نه اخستل سوې ده، چې د حسن فلسفه هم ورته وايي.

ايستيتيک هغه اندروني حس دئ چې د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کي نه يواځي ښکلا څيړل کيږي بلکي د ښکلا مقابل چې بدرنگي ده هم تر څيړنې لاندې نيول کيږي. په دې علم کي زړه راکښون، ښايست، جمال، ناز نراکت، جلال، کبر لويي، ددبه، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څيړنې لاندې نيول کيږي.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پېړيو، پېړيو راهيسي د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لري د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

دا چې ارسطو انسان حيوان ناطق تعريف کولی نو په دې مانا چې انسان هغه موجود دی چې خبرې کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حيوان صانع سره تعريف کيږي چې صنع او ايجاد کوي همدا انسان وو چې د ښکلا علم يې د نورو علومو څه بيل کړی او ځانته فن يې وگرځوئ.

د جمالياتو تاريخچه:

نو د دغه ځايه څخه وايو چې انسان په اتلسمه پيړۍ کې د جمالياتو علم د يوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندي کړی او جماليات يې د يوه بيل علم په څير څرگند کړی.

جرمني بام گارتن (۱۷۳۵ز) لمړنی عالم و چې جماليات يې د يوه منظم بحث په ډول تر څيړنې لاندې ونيول او پر خپل کتاب يې د استيتيکا نوم کېښود. په دې کتاب کې يې پر جمالياتو منظم او سستماتيک کار وکړ.

جماليات د فلسفې يوه برخه ده چې له فلسفې څخه يې جلا کول يوڅه ستونزمن بريښي ځکه د جمالياتو حس د انسان فکر، خيال، احساس او شعور سره مستقيمي اړيکي لري چې هريو يې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوي.

دا طبعي ده، چې انسان په طبيعت کې ډيرو شيانو ته ميل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښيي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځايونو کې بېلې، بېلې ښي اخلي مثلاً: هغه څه چې د افغانستان وگړي يې خوښوي د ايران خلک ورسره حساسيت لري. هغه رنگ چې ماته ښايسته ماليري زما ورور ته خوند نه ورکوي حتی کومه موسيقي چې زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کيدای سي، چې څه عمر وروسته هغه موسيقي زما پر غوږونو بد تاثير وکړي. نو ځکه د ښکلا تعريف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دی.

زموږ په شاوخوا کې خورا ډېرې ښکلاوې سته، چې موږ يې اورو، وينو يې احساسوو يې او موږ د هغې په هکله خبرې کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو گاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چې د ښکلا ښکارندويي کوي. ښکلا يا هم جمال چې د نړۍ په هره برخه کې شتون لري؛ يوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

جماليات چي په پښتو ژبه کي يې بدیل ښکلا يا ښايست دئ؛ په عربي کي حسن او په يوناني کي ورته ايستيتک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز ښکلا، د رنگونو ښکلا، د طبيعت ښکلا، مصنوعي ښکلا او داسي نور... خو په عموم کي جماليات دوه غټي برخي لري چي حسن او قبحه ده چي حسن هم دوې برخي چي جلال او جمال دئ چي د ښکلا پوهنې د علم اساس جوړوي.

اوس که د ښکلا پوهنې د علم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چي ووايو هغه علم چي د ښايست په هکله تيوري وړاندي کوي او د انساني ذوق څېړنه کوي ښکلا پوهنه ده ځکه د ښکلا په هکله قاضي د انسان ذوق دئ؛ چي دا شی ښايسته او دا بيا بدرنگ دئ نو هغه علم چي د انسان د ذوق څېړنه کوي هغه به د ښکلا پوهنې علم وي.

د ښکلا پوهنې علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کي موږ د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا ښکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيگر کې خورا ډير موضوعات څېړي او د انساني ژوند ډير اړخونه مطالعه کوي؛ موږ وينو که انجينر ودانۍ ډيزاين کوي نو لمړنی اړخ چي په نظر کي يې لري هغه ښکلا ييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موټر وي يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کي لمړنی ارزښت ښکلا ده.

د ښکلا پوهنې د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کي وي يا په طبيعت کي يا په اخلاقو کي آن تر طبيعت که لوړ هم وي. دا چي هر شی په يواځي ځان نه پېژندل کيږي بلکي هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معرفي کيږي او تر څو چي د يو شي ضد ونه پېژنو تر هغو سخته ده چي خپل مقصود دي موږ تعريف کړو نو ځکه د ښکلا په فلسفه کي د بدرنگۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د ښکلا پوهنې ارزښت دومره لوړ دی چي که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاد پسرلي خبره چي ادبيات د ميړيو

من جوړول دي کله چي دوه تلي ته اچوې لس لويديلي يې همداسي که د بنکلا پوهني
پر ارزښت يوه خبره کوو لس نوري را ولاړيږي او ذهن مو اشغالوي.

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړينه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي موږ يې د نوم سره عادي يو.

په پښتو ژبه کي حسن د ښايست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډيرو شاعرانو په شعرونو کې يې مثالونه لرو او وينو يې چي حسن او ښايست يو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسی د ميرزا حنان بارگزي د يو غزل څه يو څو بيتونه وگورو.

ميرزا حنان بارگزی وايي:

چي د خداى ج عطا پر وشي ښايست ورکه

گڼه نه شي رانيوه په بها حسن

ستا ښايست لره حاجت د زيور نسته

نه زياتيري د هيچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعريف دپاره دومره تعريفونه وړاندي سوې دي چي بيخي تر حساب تير خو موږ به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرينو نظرونه را اخلو ورسته د يوناني فيلسوفانو نظر را اخلو چي دوى د حسن په هکله څه وايي او ورپسې بيا بېلا، بېلې نظريې رانقل کوو.

الله ج په سورة تين کي فرمايلي دي: ((لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم)). سورة تين چي ددې ايات تفسير محدثين داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وايي چي ما انسان په ښکلي او ښايسته صورت کي پيدا کړی دی.

تفسير قرطوبي ددې ايات شريف په تفسير کي يو حکايت رانقل کوي؛ دى وايي چي يو وخت عيسى بن موسى الهاشمي چي د خپلي ښځي سره يې له حد زياته مينه درلودله

د شپې په مجلس کې خپلې ښځې ته وویل که ته تر سپوږمۍ نه وې ښکلې نو پرما طلاقه یې نو سمدلاسه هغه ښځه له عیسی نه لرې سوه او ویې ویل زه پر تا طلاقه یم. سهار یې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قیصه یې ورته بیان کړه ټولو ورته وویل: ښځه دي طلاقه ده خو د امام ابو حنیفه رح یو ملگری غلی ناست وو څه یې نه ویل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ ویې ویل: دا ښځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا آیات شریف یې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم))

صحيح بخاري د صورة حم سجدة په تفسير کې فرمايي ژباړه: ((چې الله ج لمړی مخکې په دوو ورځو کې، ورسته یې اسمانونه په دوه ورځو کې، بیا یې غرونه، خرځایونه او ښکلا په دوه ورځو کې پیدا کړل)).

یوناني فیلسوفان وايي: ((حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دي چې حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند د هوساینې او ارتقا لپاره ضرور څیز دی)).

دلته دوه څیزونه یاد سوې دي: حسن او قبحه چې یو د بل مقابل واقع سوې دي او د یو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبیت فلسفه یاده سوې ده چې هیڅ شی مطلق نسته بلکې هر شی نسبي دی نو حسن او قبحه هم یو نسبي شی دی. که یوه جینۍ وگورو او ووايو چې دا مطلقي ښایسته کیدای سي دا خبره نیمگړې وي خو که د نسبیت فلسفې ته راسو نو هم دغه جینۍ نسبت یوه ډلو نوجونو ته ښکلې ده خو نسبت نورو ته بیا هم دا جینۍ بدرنگه ده.

که دغه جینۍ یو شی فرض کړو نو یو مخ ته ښکلې سوه او بل مخ ته بدرنگه سوه، یو طرف یې حسن او بل طرف یې قبحه سوه.

دا خبره ښکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راوړي خو چې ولي یې راوړي؟ دې خبره کې تم کړو دا چې انسان یو حساس موجود دی او په انسان کې د ښکلا خوښونې ذوق تل وي؛ خدای ج انسان همداسې پیدا کړی چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بیخي بې خونده وي.

مور انسانان چي څرنگه خوراک ته اړتيا لرو همداسي استيتيکي يا ښکلاييز حس مو هم يو څيز غواړي چي زموږ دغه حس او دغه لوړې ارامه کړي او هغه ښکلا ده چي انساني روح اراموي.

سنتيانا د حسن تعريف مور ته داسي پريښي دي: ((حسن په اصل کي زموږ د خوښۍ معروضي شکل دئ يعني حسن زموږ د احساساتو بڼه يا صورت دئ)).

سنتيانا حسن زموږ د خوښۍ معروضي شکل بللی دئ کله چي موږ خوښي احساسوو دغه ته دی حسن وايي خو ده دېته هيڅ فکر نه دئ کړی چي زموږ دغه خوښي د څه شي څخه په لاس راځي که موږ وگورو چي زموږ احساسات خپله د حسن يو اړخ دئ نو مجبور يو چي مقابل طرف يا زموږ احساساتو راپروونکي اړخ د نظره ونه غورځوو، چي دا به مو د حسين شي سره يوه لويه بي انصافي کړې وې خو حسن څه شی دئ؟ ډير جمالياتي پوهان د حسن په پېژندنه کي گونگ دي او د حسن جامع تعريف وړاندي کول سخت بولي.

موږ چي کله هم د جمالياتو علم کي بحث کوو د دوو غټو نيمگړتياوو سره مخامخ يو يوه ډله هڅه کوي چي حسن يواځي د انسان ذهن ته پېښه سوې خوښي بولي او بله ډله بيا يې يواځي په هغه مادي شي کي حسن لټوي زموږ احساسات د حسن د ليدلو څه منځ ته راغلي حالت دئ نه خپله حسن دئ او نه حسن کيدای سي. موږ تل وايو چي د حسن په ليدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زموږ د تاثر د ښکاره کولو بڼه ده چي د حسن په ليدلو يې اخلو.

برانرډ بورکيټ وايي: ((د حسن داسي تعريف نسته چي ټول يې په يوه خوله بدرگه کي)).

بورکيټ حسن يوداسي شی معرفي کوي چي منونکي تعريف نه لري. دغه حالت تقريبا په ادب او فلسفه کي زيات دئ چي د زياتو شيانو حتا د ټولو شيانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ټول منلی تعريف سته بلکي هر تعريف تر يوه حده منلی وي

او تر يوه حده رد سوي وي خو دا په دې مانا نه ده چي حسن هيڅ تعريف کيدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هر چا منلی تعريف نه سو ورته وړاندي کولای.

خو کروس بيا حسن راته تعريف کوي دی حسين هغه شی بولي چي زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه که د سترگو د لاري ورنه خوند واخلو لکه يوه ښکلي څهره کتل او که د غوږنو د لاري وي لکه د بلبل ږغ.

گروس وايي: ((په اصطلاح کي ښکلی هغه دی چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

کروس يواځي د ښکلي ږغ او ښکلي ليدل سوې شي تعريف کړی خو موږ د ښکلا يوه برخه د پوزې په حس سره هم حس کوو او دی بيخي د هغه په هکله نه دی ږغيدلی او د حسن له جملې يې ايستلی دی ځکه لمړی دی وايي هر هغه شی چي موږ ته لذت بخښي خو کله چي دی د سترگو او غوږونو تخصيص کوي نو تعريف نیم کړی کوي.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام ورکوي او درک يې په ظاهري حواسو کيږي هر حس که وي. موږ د حسن د ادراک مرکز زړه لرو خو زړه يواځي ښکلا درک کوي خو دغه ښکلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوي او هلته ځان ته ځای ټاکي.

بيا هم د حسن نيمگړی تعريف وسو حسن يو داسي شی دی چي کله يې په هکله فکر کوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي، گڼې لانجي مو ذهن راته موشوش کوي او په يو ډول گنگست کي پاتېږو حسن معروضي که موضوعي که ده دواړو گډوله شی دی؟ او داسي نوري پوښتنې منگر هم په دې گنگس توب کي پاته دی او د حسن تعريف نه کوي.

اې آر منگر وايي: ((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه کي يم چي حسن څه شی دی؟ په سمندر کي گرځم او تر اوسه د ساحله ډير لرې يم او په شک کي يم چي زه به خپلي

موخي ته کله او څنگه ورسیرم؟ اخوا دېخوا گورم خو زما نظر د مظامینو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

موږ مخکي هم وویل چي حسن یو گرداب ته ورته دئ کله چي ورته گوري نو حیرت دي لمنه نیسي چي اوس څه ووايې؟ په ذهن کي به یې په هکله ډیر څه لرې خو هیڅ به ورباندي نه سې ویلای گویته هم حیرت اخستئ دئ.

گویتي وايي: ((حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپریدونکي، بنوریدونکي او ځلیدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.))

گویته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانايي یې په ځان کي نه ويني او وايي چي دغه روښانه لمر د کیمري لینز کي نه سي راتللای.

موږ ډیر زیات شيان لرو چي تر تعریف پرته یې ښه پیژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهیږي چي اوبه اکسیجن او د هایدروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعریف کيږي او همداسي حسن زموږ زیات ضرورت دئ خو تعریف یې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن موږ پیژنو خو تعریف یې نه سو کولای زموږ زیات شمیر زیات معلوم شيان نه تعریف کيږي.

حسن یو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي یې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هیڅ ضرورت تعریف ته نه لري حسن که په علمي تعریف وه هم نه پیژنو خو په لیدلو یې پوهیږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن یو موضوعي څیز بولي چي کله هم زموږ د هیلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووین جونز وايي: ((د ارزو هیلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

خو جونز دا خبره هيره کړې چې دلته ارزښت تطابق او خارجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د يو خيال په وجود کي د يو شي غوښتنه کړې ده او کله چې د دغه خيال تطابق په خارج کي پيدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خيال.

زموږ د ارزو سره د خارجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواړه چې موږ خړو موږ مړوې حسن چې موږ وينو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوړو ذوق ته مړتيا ووايو نو دا خو يوه نا معقوله خبره ده نو ځکه بايد داسي ووايو چې حسن هغه تنزيهي يا مجرد معروضي شی دئ چې مادي شي ته عارضیږي او د انسان د خوښۍ سبب کيږي.

ميا شريف يوه ښه نظريه وړاندي کړې ده، چې هغه تقريبا معتدله ښکاري؛ ده، د خيال او حقيقت تطابق حسن بللی کله چې زموږ د ذهني يا خيالي غوښتنې سره حسن موافقت وکي دغه گډوله حسن دئ.

ميا شريف وايي: ((حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.))

د حقيقت څه که دلته ريشتينولي واخلو نو بيا دلته اخلاقي حسن په حقيقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعريف لمني ته ځان اچوي خو که د حقيقت نه د انسان داخلي ايډيال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظريې طرف ته کشيږي چې حسن د انسان د ذهني ايډيال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه يواځي د ظاهري څهري ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالياتو د علم يوه پراخه او ارته برخه ده چې په جمالياتو کي بحث ورباندي کيږي نو ځکه ميا شريف حسن د حقيقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر يوه حده يې جامع تعريف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسيم خټک بيا د حسن تعريف د تخيل اظهار بللی دئ؛ دی بيا هم په دې گرداب کي گنگس دئ او دا نه وايي چې اوس حسن د چا خاصيت سو او چيرته يې شتون پيدا کي صرف د تخيل اظهار حسن دئ اوس د خيال اظهار د بدرنگه شي په هکله هم کيږي نو ايا هغه ته حسن ويلای سو.

اقبال نسيم خټک : ((حسن د استحضار يا تخيل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صيب تعريف تر ډیره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چې مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعريف گونگ او نیمگړی دئ؛ حسن تر ډیره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت گرځيدلی دئ نه د فکر؛ موږ وايو څومره ښکلې پیغله ده خو تر اوسه هيڅ کله نه وايو چې دا زموږ د فکر ښکلا وه.

ټومیسو ښکلا د جذباتو په قوت سره په یو تصور کي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالی بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چې د جذباتو قوت او د حقایقو امتزاج د حسن نه پرته د قبحي یا بدرنگۍ په حالت کي هم د انسان تأثر جوړیږي نو څه رنگه د حسن داسي تعريف وکو چې د حسن مقابل یا متضاد دي د حسن په تعريف کي گډ سي.

ټومیسو ښکلا داسي راپېژنې: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثیر په یو تصور کښي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالی دئ)).

دغه تعريف هم د ښکلا د موضوعي نظريې دپاره سوی دئ ځکه کله چې موږ حسن یا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعريف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چې مو وويله د جذباتو قوت د زیاتي بدرنگۍ په حالت کي هم پیدا کيږي او زموږ په یوه تصور کي بې شمیره حقایق سره گډيږي خو آن کله کله د یوه حسن په لیدلو سره زموږ د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بیل بیل تعريفونه وړاندي کړي دي. دی حسن یو نسبي شی بولي او وایي چې خدي دغه نسبیت ښکلا راوړې دی د شیانو ښه والی. ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله یې بیا ژبه گونگه پاتیرې او دومره وایي چې حسن دئ، احساسیږي خو تعريف یې نه کيږي.

برک حسن داسي راپېژنې: ((ښکلا تر زیاته حده پورې د شیانو ښه والی دی چې په انساني ذهن کې په خپله عمل کوي او په دغه عمل کې احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بیا داسي وایي: ((د ښکلا څخه زما مطلب په شیانو کې هغه صفتونه دي چې د کومو په وجه په زړه کې محبت پیدا کيږي یا دا قسم څه بله جذبه)).

یا داسي وایي: ((حسن یو نور دی چې د څیزونو په تناسبې تاثر لوبیږي او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

یا داسي یې تعریفوي: ((د حسن تعریف د ظرافت په شان دی چې تعریف یې نه کيږي خو د لذت او احساس د مخي پېژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعریفونه وه شونو نو ښکلا یو نسبي شی دی چې په شیانو کې د اجزاوو د تناسب پر بنیاد منځ ته راځي او د خوند د پیدا کیدو لامل ګرځي.

دا چې د تناسب فلسفه تر یوه حده مخکې اشاره هم ورته سوې په دې مانا چې مطلق څیز هیڅ شتون نه لري بلکې حسن نسبي خاصیت لري.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعریف تر یو حده د حسن د پېژندنې سره سرخوړي ځکه کله چې موږ کوم حسین شی ته ګورو؛ حتماً موږ ته خوښي بخښي او کله چې د ضرورت نه شتون په اړه وایي نو که څه هم موږ ته ښه خواږه چې کله موږ وږي یو زیاته خوښي بخښي خو دا زموږ جسمي ضرورت دی خو تر یو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کيږي څه رنګه چې موږ خوږو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالیاتي لوږي د ارام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چې دغه ضرورت پوره سې نو موږ خوښي احساسوو.

وکړ کانت وایي: ((هغه شی ښایسته دی چې د څه غرض نه پرته موږ ته خوښي راکي)).

که د کانت خبره موږ ومانو چې بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورگران انځورونه وباسي؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي. جولین مارس وایي که موږ طبعي ښکلا جمالیات وېولو خو مصنوعي ښکلا به ضروریات وېولو.

جولین مارس داسې وایي: ((گڼ فطرتي څیزونه دې چې نیغ په نیغه سره یې په ځاني ډول ښایسته بللی سو لکه: گلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسې شیان هم سته چې بنده د ځان د پاره د یوخاص مقصد دپاره جوړ کړي وې د نورو څیزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسې نور)).

وروسته لیکي: ((چې جمالیات همیشه په دې شک کې دي چې اوله ډله چې طبعي ښکلا ده او خپله ښایسته دي د حسن سره تعلق لري او دویمه ډله په ضروریاتو پورې اړه لري)).

خو زما په اند هره ښکلا چې انسان ته خوښي بخښي لامل یې همدا دی چې انسان ورته ضرورت لري.

خو السیفرون حسن یواځې د هغو شیانو خاصیت کړی چې په سترگو لیدل کېږي لیکن دی د بلبل خوږ ښځو او د معشوقې د زلفو د خوشبویۍ حسن ته نه دی ځیر سوی او حسن یو خاص او ځانگړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السیفرون او یوفرانور تر منځ د یو مکالمې یو څو ټکي د ښکلا پېژندنې د ښې تشریح دپاره راوړو:

یوفرانور: هر چاته مالومه ده، حسن هغه دی چې د خوشالۍ سبب وگرځي.

السي فرون: یا داسې نه ده! صحیح خبره داده چې د حسن احساس صرف سترگي کولی شي.

یوفرانور: په عمومي توګه د حسن تعریف داسې نه شي کیدلای چې حسن هغه دی چې خوښي وڅښي.

السي فرون :زما خيال دئ چي داسي نه سي كيدلاى .

يوفرانور نو بيا څرنگه حسن تعريف كولاى سو؟

السي فرون: حسن په يو خاص تناسب يا موزونيت كي وجود لرې چي د سترگو دپاره خوندور وي .

يوفرانور :ايا دغه تناسب په ټولو شيانو كي يو ډول دئ يا په مختلفو شيانو كي بيل بيل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې كي هيڅ شك نسته چي د غوايي تناسب به په آس او د آس به په غوايي كې ښه ښكاره نه سې دغه خبره موږ په بې روحو شيانو كي هم كولاى سو .

رابرټ برجز بيا حسن د باطن او ظاهر گډوله بولي چي د انسان جذبات راويښوي؛دى وايي حسن حس كيږي او د جزبو راپارولو لامل كيږي .

رابرټ برجز وايي: ((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خويانو كي د ټولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لارې د انسان په ذهن كي روحاني جذبات راويښوي)).

هيوم وايي: ((حسن په خپله څه شى دئ؟ دا خو موږ ته مالومه نه ده خو موږ هغه شى ښايسته بولو چي دلکشي ولري او د کوم شي نه چي موږ ته رواني راحت راځي)).

هيوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوي؛ دلکشي به لرې . دى هم د حسن تعريف دا نه بولي بلکي وايي چي موږ داسي شي ته ښايسته وايو؛ خو کله چي د راحت خبره کوي نو تر ډيره حده د استفادي نظريه ورڅخه ښکاري او هر هغه شى چي گټمن وي انسان ته راحت ورکوي .

ونکل مان حسن د گټي شى نه بولي . دى وايي چي که هر څومره يې خوند خراب وي بيا هم د چينې د سپينو اوبو قيمت همغه دئ؛ جمال جمال دئ؛ گټه او نا گټورتوب پر حسن کومه اغيزه نه کوي .

ونکل مان ((د حسن اصلي سرچينه د پرويډ غوندي د انسان ړنده غريزه بولي او حسن د هغه ځايه را بهيدونکې وياله بولي چي نړۍ خوړوې)).

ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څير دئ چي د چينې د منځ نه را ايستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قيمت زيات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.

دی ورپسې داسي خپلي خبرې اوږدوې: حسن د داخلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خيال دئ چي تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په يو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچينه يې شهوت دئ.

حسن د يو شي داخلي صفت دئ چي تغير کوي بدليري او رابدليري که حسن خارجي يا مادي وای نو هيڅکله يې ادلون بدلون نه منلی بلکي د دې څه دا ماليري چي حسن يو مانوي شی دئ چي د عرض نه يې بللی سو لکه خوند.

حسن صفت دئ او صفت ذات نه سي کيدلای لکه ښه هلک ښايسته جنۍ دنگه ځواني رنگين ماحول. نو ځکه ويلای سو چي حسن د مجردي پديدي په څير په نړۍ کي شتون لري او د مادياتو په لمن کي د ځان دپاره وجود لټوي.

حسن چي هر شی دئ هر رنگه يې تعريف کوي ارزښت يې ډير دئ. آسانتيا گانونه د حسن په هکله وايي: که له تا سره دوې ډوډۍ وې يوه خرڅه که او د لاله گل ور باندي واخله.

خو کراوز بيا د اسانتيا نه هم حسن ته زياد ارزښت ورکوي دی حسن ابدي شی بولي. کراوز وايي: ((حسن ابدي شی دئ او موږ دا ويلي سو چي دا له پخوا څخه د يو اسماني شي په توگه شتون لري)).

د کراوز د تعريف څخه دا معلوميري چي حسن تلپاتي څيز دئ لکه افلاطون چي وايي: حسن تلپاتي څيز دئ گلان ځي او راځي خو د ښکلا او حسن فکر تلپاتي دئ بله خبره

چي کراوز يې کوي چي حسن يو اسماني څيز دئ په دې مانا چي حسن د مافوق الطبيت برخه ده نو ځکه په مادياتو کي حسن تلپاتي نه سي کيدلای.

رمكن وايي: ((هر مادي شى چي موږ ته خوشحالي بخښي او په عموم کي فکر پرې وسې، خصوصيات يې ښکاره وي او سيده په سيده ذهن ته لار وکي او په يو ډول نه يو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وایم)).

رمكن ښکلا مادي شى بللی خو زما په فکر ښکلا يو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کي شتون ولري يا هم مادي سي نو زيات وخت وينو چي يو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تيريدو سره يې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چي ماده ده پاته وې نو ولي دغه ښکلا باوجود د دې چي همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه بايد ښکلا د مادي شي يو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي يو وخت يې صفت جوړيږي خو بل وخت نه.

ښاغلی رياض الحسن د ښکلا په هکله وايي: د درياب پر غاړه چي د ماښام د شفق عکس په اوبو کي په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سې يا د پسرلي په موسم کي په يو رنگين سهار کي چي د چمن گلونه د نسيم په څپو زانگي، رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبيري نو زړه د صبر بندونه وشکوي کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده، بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارما نونو خون ووايي او کله د بلبل په چغار کي د خپل زړه درد او فرياد اوري. دغه وخت په زړه کي يوه څپه را پورته سي چي زړه په خپله يو لذت حس کړې او چي کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کي انسان حس کړې نو هغه مقابل څيز ته حسين وايي.

والټر پيټر وايي: ((حسن جامع تعريف نه لرې ځکه چي حسن يو انفرادي کيفيت دئ او عام قياس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کيفيت په دې ډول دئ چې هر څوک يې د ځان له نظره تعريف کوي او پر انفرادي کيفيت عام قياس ناممکن دئ نو ځکه يو جامع تعريف ورته نه سو وړاندي

کولای بلکي هر څوک يې د خپل علم او ذوق سره مطابق تعريفوې زه يې يو ډول
تعريفوم بل څوک يې بل رقم او بل څوک يې بل ډول تعريفوي.
راسئ چي پښتون فيلسوف غني خان هم د حسن په هکله وپښتو چي څه وايي د ده يو
نظم چي حسن ته يې ليکلی دلته را اخلو.
غني خان وايي:

اوه تپوس د مانه مه کړه
سمندر شي څوک تللی
څوک سپوږمۍ شي رانيولی
څوک زهرا شي ښکلولی
حسن پلار د ميني او مور د عشق
پکښي پټ دي ټول سپين او تور
دده خيال همه زور د عشق
په سرو شونډو بلی ښکلی اور د عشق
دا بابا د سور او سرور دئ
دا تعبير د جلال او نور دئ
دا مکه د سترگو خندا کي
دا په هره کوڅه کي طور دئ
د آدم د نوم بس دا يو سبب
د بهار سبب د رڼا سبب
د هوا د ژوند او ارمان قيصه

د سرود د رقص او د ژړا قيصه

دا جواب د لكونو سوالونو

نشته هيڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

ليونې ته كباب او شباب

دی د خيال او رنگ دنيا كي

پلوشه د مينې د يار ده

دا د رحم پيغام او وعده د وصال

راليرلې غلام له دلدار ده

دا د مرگ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د گناه تعريف

دا د مينې راز

دا د سوز خوند

دا مستي د ساز

هر نظريې شراب دی مستي ده

دا د روح ليونۍ ميخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقي مسله بولي چي هر څوک یې د خپل ذوق مطابق تعریف کوي حسن انسان ته د سرور او خوشحالی بخښونکي بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوي چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوي.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار یې د حسن دوږو غورزولی دی او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوي خو ارزښت یې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم یې یاد کړی دی.

حمزه بابا وايي:

حمزه ستایه ښکلا چي دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډیرې خبرې ډیرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي موږ مینیرو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زموږ عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوي خو حمزه د دې خبري پلوی نه دی بلکي دی وايي مینه حسن پیدا کوي نه حسن مینه. هغه ښکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خارجي نړۍ کي یې شتون وايي هغوی حسن د مینې پیدا کوونکي بولي او څوک چي د موضوعي نظريې پلوي دې هغوی حسن د مینې پیدا وار بولي.

د غزل بابا وايي:

ښکلی تخلیق د محبت دی حسن

زه يې تاييد هم يې ترديد کومه

بل ځای کې حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسليم سوی چې مادي حسن بقا نه لري یواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دی چې انسان ته دایمي سکون ورکوي. او وایي که هر څو خلک حسن توازن ترتیب د اجزاوو ترتیب بولي خواصل کې حسن د خدای ج دی.

حمزه بابا وایي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وریې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مینیدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پیدا کيږي دا مسئله موغلقة او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهیږي کوم څیز چې موږ متاثره کوي حسن دی خو سخته خبره دا ده چې موږ دغه تاثر له کوم څه نه او ولي یې اخلو.

خوشحال بابا وایي:

حسن یو اثر دی چې د چا په مخ کې وسي

نه هغه چې کړه وړه ښه لري صاحب جمال دی

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچور راباسو نو ویلای سو چې حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکې جذبه راوستونکې دى چې د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چې دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دى او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دى ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله موږ ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چې حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چې هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکې څیز دى چې مادي شیانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیږي او انسان ذهني سکون او ارام بخښي.

حسن د رنگونو امتزاج دى چې په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښیي او تر یو حده به نوی والی هم لري.

یوه بله خبره چې زه ور سره زیات سرگردانه یم داده چې انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که موږ بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوى د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکى نه دى بلکي د انسان ایستیتیکي لوږي انسان دې ته اړ کوې چې د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووايو څه چې خوند راكی حسن دى او کوم څه چې خوند رانه كی قبحه یا بدرنگي ده ځکه هر هغه شی چې موږ ته خوښي بخښي ښکلی دى.

حسن عام دئ جلال او جمال يي بيا د اقسامو په ډول منلي سو او قبحه يي متضاد دئ
حسن په پښتو کي بنڪلا ښايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايسټيټک او په
انگريزي کي ورته بيوتي وايي.

د ښکلا په هکله نظريې

د پخوانيو ليکوالو د نظريو له مخې ښکلا په کثرت کې د وحدت په تلابس کې وه او حسن يې د مافوق الطبيعة سره تړئ او د خيال سره يې اړيکه ورکوله.

يونانيان بيا زيات معروضي نظريې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونيت د اعضاوو تناسب او هماهنگۍ کې ليدله. کوم شي چې به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چې به دغه صفات نه درلودل بدرنگ يې بللی.

سقراط حسن پر گټې بنا کړی وو ده ويل: کوم شی چې گټه ونه لري ښکلی نه دی.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چې بې فايده وې ښايسته کيدلای نه سي چې د استفادې نظريه هم ورته وايي او دوی هر څه د انسان د گټې سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې گټې شيان ردول او هر څه يې د مادي گټې تابع گرځول. ددې نظريې پيرو کسان دومره په مادياتو کې ورک پاتيري چې آن د جمال ننداره هم بې گټې شی بولي.

تھامس ايکونياس وايي: ((د يو سړي د وجود ښايست په دې کې دی چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصيت چې هم آهنگي ده پکښې موجود وي)).

ايکونياس حسن په ترتيب کې د اجزاوو وليدئ يعنې که له رنگه سړی وچ کلک وي دغه جگوالی ورته ښکلا نه بلکې بدرنگي ده که د واره مخ سره اوږده پزه ولري بيا هم بدرنگه ښکاري او داسي نور نو ځکه ترتيب د اجزاوو حسن دی.

ورسته ښاغلی ايکونياس ليکي ښکلا زموږ ادراکي وصف سره تعلق لري ځکه هغه څيزونه ښکلي گڼلی سو کوم چې زموږ نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کې دی چې حسيات د دوی په ليدلو خوشحالي حاصلوي.

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي یواځې د موجود خارجي صفت یې نه بولي نوموړی وایي ځکه توازن ته حسن وایو چې په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصلیږي او خوند اخلو.

بیکن د حسن معیار تجدید او نویوالی بولي دی زیاتوي که په حسن کې تجدید نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چې دا بیا یو نا مکمل حسن بللی سو.

بیکن وایي: ((داسي غوره حسن هیچرته هم نسته چې په تناسب کې څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدید نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چې یو حسن زیات تکرار سي حسن یې د تکرار په اندازه پیکه او بې خونده کيږي یواځې تناسب حسن نه سو بللی بلکې د تناسب تر څنګ یو نه یو ډول تنوع او تجدید هم باید په هر حسن کې شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده (کل جدید لذید) هر نوی شی خوندور دی.

نو کله چې په یوه شي کې هم موزونیت وي او هم څه نا څه تجدید ولري نو بیا یې د کشش قوه دونه پیاوړې کيږي چې موږ به دې ته نه پریري چې بل طرف ته سترګې ورڅخه واړوو بلکې په هغه شي کې مو تر هغو سترګې ګنډلي وي چې راڅخه پنا کيږي.

الیکزنډر هم حسن د اجزاو په موزونیت او یووالي کې ویني.

سمویل الیکزنډر لیکي: ((د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاو په موزونیت او یووالي کې دی)).

سینټ اګنستاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه ویني.

دی وایي: ((حسن په تناسب او هماهنگۍ کې دی ځکه د هر ښکلي شي په اجزاو کې تناسب پروت وي)).

نارولا وایي: ((یوازې غټې سترګې او دنگه پزه د حسن معیار نه دی بلکه کله چې ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي)).

سيو نارولا ليکي: ((تاسو يوې ښځې ته د هغې د ښايسته پزې او ښايسته لاسونو پر اساس ښايسته نه سئ ويلی بلکې تاسو هغې ته هغه وخت ښايسته ويلی سئ چې د هغې ټول اجزا هماغه وي))

ونکل هم د تناسب نه پرته حسن نه ويني.

ونکل مان ليکي: ((تناسب د ښايسته شي يو موهم جز گڼلی سو)).

اډلسن هم د تناسب پيروي دئ نوموړی وايي: ((تناسب د هغې باطني خوشحالي يوه زريعه ده چې لامل يې ښکلی شی دئ)).

پوپ وايي: ((د ظرافت غوندي چې طبييت کي کوم شيان زموږ پر زړه اثر کوي دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرې شنې توري يا شنې سترگي نه دي چې موږ ورته حسن وايو بلکې د ټولو اجزاو اجتماعي قوت ته موږ حسن وايو صرف يو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلکي د ستاينونکي سترگو ته ښکلي شی ټول اجزا رامخته کيږي)).

بواليو حسن د تناسب تعادل نیک مفهوم کي نغاړي.

بواليو ليکي: ((حسن په اعتدال نیک مفهوم او ادبي تناسب کي پټ دئ)).

کروساز بيا داسي وايي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده گي ده بل ځای بيا د حسن په هکله وايي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونيت)).

ډاکټر سيد عبدالله ليکي: ((د حسن په هکله سره له دې چې ډيرې نظريې وړاندې سوې خو بيا هم د حسن زاړه صفتونه دي وحدت تناسب هماهنگي)).

جي دي هارډنگ وايي: تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن څه نه بيليدونکی شی دئ. چيرته چې تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو څرنگه چې تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛ همداسي د کامل حسن دپاره لامتناهي تنوع ته اړتيا ده دغه لامتناهي تنوع ده چې د فطرت تکميل کوي او ددې په نه شتون کي د هنر هر کار نيمگړی دئ.

ولیم کانگرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم ښایسته نه دی چیرته چې تناسب او هماهنگي نه وي نو هلته نه د چا سترگي خوږې کیږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کیږي)).

جې ټي فشرز درې اصول وړاندي کوي او وایي که دا درې اصول یو ځای سي ښکلا رامنځ ته کیږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت، وضاحت، صداقت.

فروید د انسان جذبات او احساسات د انسان د پندې غریزې یعنې شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابته کړه.

فروید ادب ښکلا او هنر د انسان د پندې غریزې یعنې شهوت څخه وبلل او ده وویل چې ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

د فروید نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې ښکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل ښځي او گلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دي او مری خو د ښکلا ایډیال او فکر تل پاتي دی .

دی د ښکلا د خارجي شتون څخه منکر و او ښکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی ښکلی او بدرنگ نه دی بلکي ښکلا او بدرنگي د انسان په حواسو کي شتون لري.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چې په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو ښکلا او جزایت زیات وي او کله چې هنرمند د طبیعت په تقلید یو هنر پنځوي په خپل خیال د طبیعت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوي.

افلاطون ویل نو ځکه ټول ښکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي ښکلا ده او د الله ج د جمال په ښکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

نو ځکه کله چې هنرمند کله یو هنر پنځوي نو د حقیقت څخه لري والی غوره کوي او د تصور په نړۍ کې ځانته حسن لټوي چې غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کې جوړولې غني خان وایي:

زه یم ناست ځان له جانان یو تصور کې جوړومه

کله یې سترګې توروته کله یې شونډې ښکلوته

او خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کې یې د هغه مخ ننداره کوله چې د ډیرې پیدا کیدو څه ور څه ناپدید وو خوشحال بابا وایي:

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم

چې د ډیرې پیدایۍ څه ناپدید سو

خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کې د خدای کمال مطالعه کیدلای سي.

خو ارسطو چې د افلاطون سره هم عصره فیلسوف ده ویل ښکلا په شیانو کې ده موږ هغه وینو او درک کوو یې ارسطو د خارجي ښکلا شتون منلی خو ویلی چې هنر یواځینی شی دی چې موږ ته ایډیال انځورونه وړاندې کوي.

د هنر ښکلا تر طبعي ښکلا لوړه ده. ځکه که څه هم ښکلا په شیانو او کایناتو کې ده خو هنرمند صرف د هغه نیمګړتیاوي اصلاح کوي او هغه د بشپړ ښایست په څیر وړاندې کوي.

ارسطو وایي چې: ((کاینات د خالق هنر دی او هغه تر ټولو ښه هنرمند دی او کولای سي چې تر ټولو ښه ښکلا په کایناتو کې منعکسه کړي.))

ميا محمد شريف ليکي: حقيقت دادئ که نن ماته يو منظر ښکلی نه مالميرې خو پروږ راته ښکلی ايسيدئ يعني که نن ماته دغه منظر يو عام منظر ښکاري خو پروږ راته جمالياتي حقيقت ښکاريدئ نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن يو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خيال او فکر برخه بولي دا چي خيال او فکر بدليدونکي دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدليدونکي ده.

اسپينوزا هم د ميا محمد شريف غوندي د خيالي ښکلا پلوې کوې او ښکلا د انساني فکر زيږنده بولي دی په نړۍ کي يا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکي د ښکلا بدرنگۍ د پيدا کيدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وايي: ((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښايسته دئ نه بدرنگه دا يواځي د انسان خپل موضوعي کيفيات دي چي د کومو په سبب يو شی ښايسته يا بدرنگه مالميرې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتيب ورسره تړم، نه بې ترتيب، شيانو ته زموږ خيال ښکلا او ښايست ورکوي)).

ډيويد هيوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه يې نفي کوې.

دی وايي: ((حسن په شيانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د يو بيل حسن ننداره کوي امکان لرې چي يو شی دې يوه انسان ته ډير ښکلی وې خو بل کس ته بيخي ښکلی نه وي)).

ايف کريت هم په مجرده نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالی او مبني په څير بولي دا چي مينه او خوښي په مجرده نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لرې.

دی وايي: ((کوم شيان چي موږ نوې گڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض گڼم چي په دغو څيزونو کي يو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شيانو په حقله دا زموږ موازنه ده)).

دی خپلي خبرې داسي غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هيڅ وجود نه لري او دغه مثال د مينې هم دې چې د ذهن نه بهر وجود نه لري.

فروفيسر ايبير کرامې هم بهرنۍ نړۍ کې د حسن د شتون څه منکر

دی وايي: ((په عام ډول د فن او جمالياتو دپاره څيزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دي)).

او حسن د شيانو صفت نه دی بلکه د شيانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دی.

د جمالياتو يو عالم کړوچي وايي: ((فطرت د هغو خلکو دپاره ښايسته دی چې د هنرمند په سترگو ورته وگوري. کله چې څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسي دی لکه لکه د تلاب پر غاړه چې نرگس ولاړ وي)).

دا چې څوک حسن خارج څوک داخل کې بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چې په حسن کې د نيمايي نه زيات د خارجي موجود لاس دی کوم چې موږ ښکلی بولو او هيڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زيسکي خپل فکر داسي وړاندي کړی دی ((فکر کوم چه هيڅوک به په دې کې تردید او شک ونه لري په طبيعت کې حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.))

سعيد احمد رفيق صيب هم دغه خبره تاييدوي چې د حسن خارجي څخه انکار نه سي کيدلای.

دی وايي: ((حسن په حقيقت کې نه موضوعي دی نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د يو خاص تعلق نوم دی.))

ميا محمد شريف بيا ليکي: ((حسن د موضوع او معروض گډه نتيجه ده چې د يوې ريشتي د مخې منځ ته راځي.)) (پورته مآخذ)

زمور په جمالياتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د يو بل سره نه شلیدونکي اړیکې لري.

دلته ميا محمد شريف يوه معتدله لاره نيولې چې د خيال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظريې پلوی بريښي.

او وايي: ((حسن د وحدانيت خوبي لري د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتيا ده يو مرئ او بل مخفي.))

تھامس ايکونياس هم د خيال او خارجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وايي: ((د حسن دپاره نه يواځې په مشهود کې د اجزاو هماهنگي لازمه ده بلکې دغه هماهنگي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ايف کيرټ بيا دغه موضوع يوه جنجالي موضوع بللې ده او وايي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ايا يوشی په ځاني توگه ښکلی کيدلای سي يا دا زمور خيال دئ؟ دا يوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نېما يوشج هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښيي دی ښکلا په محبوب کې ويني او حسن د جانان د گل غوندي بدن خاصيت بولي وايي:

وان گل خد خواه خد ارسته

به همه ی حسن به پيراسته

محبوب يې د گل غوندي ښايسته دئ او ټول حسن يې د محبوب په مرمرين بدن کې ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کې گوري دی زيات عمر ښايستې پيمخي ستايي د هغوی سپی غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسی د خوشحال نه يې واورو.

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري نښي د صورت د زيبايي
خو درته وایمه خو نښي اشکارا
دنگه تازه کنکه قد عرعره مو کمره
ښه يې تر گلونو د گلابو عذارا
غابښ يې در گوهر په لب شکر ابرو کمانه
تور بانه ناوک په دواړه سترگو خونخوارا
هار د جواهر دوه لړۍ د ملغلرو
تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا
واړه يې دتن جامې گلگوني زرنګاري
درسته سره لمبه وه چا لیدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خارجي وجود
تاييد کوي وحشي بافقي وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان
حسن تو پرده گو بدر پردګيان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو
انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن
 حرف باید زد به حد خویشتن درویش را
 من رند و گدا و او پادشه حسن
 با همچو منی کی شود از عار مصاحب
 باز آ و حسن جلوه ده و عرض کن
 کان دل که بود صاف چو آینه باقی است
 تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست
 هرچند دون مرتبه شان نواز تست
 اخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست
 در سر درویزه گر ازما دعایی سر زدست
 شهر بیم است کزین حسن پر آشوب شود
 این قدر نیز نباید کسی خوب شود
 نی جوهر حسن لاله است از ژاله
 نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظریې دپاره د وحشي بيخي زیات شعرونه شتون لري . خو
 داسي نه ده چي وحشي يواځي د خارجي شتون نظريه تاييدوي بلکه دی دا هم وايي
 چي بنکلا په تا کښي نه ده بلکه بنکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسی چي
 د وحشي دغه نظريه هم دده په شعرونو کي وگورو او د حسن افلاطوني نظريه به د
 وحشي د شعر په شرنګ کي مطالعه کړو.

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند
شد ز يوسف سخن عشق زليخا مشهور
مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن
کاین حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوږيري او د
معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته ښايسته نه يې او نه په تا کي کوم ښايست
سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زيات کړی دی.
ملک الشعراً بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د اياز ښايست هيڅ کمال نه
درلودلی بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره ښکلا وه او د محمود عشق و چي اياز
ته يې ښايست ورکړی کني نو اياز خو هيڅ ښکلا هم نه درلودله.
بهار وايي:

اينکه بينی در همه گيتي سمر شد
عشق محمودی است نی حسن ايازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست
آب و رنگ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاریجي حسن د شتون څخه نه خلاصیږي او د یار د حسن او
ښايست په صفت چغې وهي او وايي:

مسجد حسن تو از خط شده ويران
طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز
وين پريرويان پريزادند و بس
و ز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د يار بولي او د يار صفت يې بولي نو ځکه حسن د يار صفت بولي او يار ته
يې منصوبوي.
غني خان هم حسن د خيال او فکر برخه بولي او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .
په يو بل نظم کي د ميني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کي ويني
ستوري وايي چي موږ ته خدای ج يواځي حسن راکړی دی او بس .
غني خان مينه د حسن کمال بولي او حسن تر ميني غوره بولي .دی حسن د ميني سایه
بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده .
غني خان وايي :

ستوري ته اسمان کي يوه ورځ ووې هلال
خدای آدم ته مينه ورکړه موږ ته تش جمال
زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال
ماله که يو څاڅکی مينه راکړي څوک په
مينه حقيقت حسن سایه ده حقيقت ده
حسن له زوال سته مينه نه لري زوال

زموږ فلکلور هم د جمالياتو په هکله زيات څه لرې چې زياته برخه يې د بهرني ښکلا نظريه تاييد کوي او ښکلا د طبييت برخه بولي
يوه ټپه وايي:

حسن دي کم ظلم دې زيات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوينه

دلته حسن د محبوب بولي او خارجي شتون يې مني نه د افلاطون غوندي چې د فکر او خيال برخه يې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کي گوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پيغور او د ظلم د ډير والي پيغور ورکوي او وايي چې حسن او ظلم بايد متوازن و ساتل سي.

د سالک په يوه ليکنه کي د حسن درې واړه نظريې چې حسن خارجي شتون لرې حسن په خيال کي دئ او حسن د خيال او خارج توافق دئ په دې يو ټپه کي خپل شوې دي:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان ښايسته دئ که رب زه ليونۍ کړمه

په پورته ټپه کي لمړۍ وايي زما په سترگو ورته گورئ چې مقصد جانان ښايسته نه دئ مگر زما ليونتوب د هغه حسن زيات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کيسه ده چې کوم ليکوال رانقل کړې خو ذهن کي مي همداسي راځي چې د مجنون څخه چا وپښتل چې لिला خو دومره ښکلې نه ده نو ستا دومره مينه ورسره څنگه پيدا سوه چې د جنون تر حده مينه ورسره لرې مجنون يې په ځواب کي وويل چې ته زما په سترگو ورته گوره چې لिला څومره ښکلې ده.

بيا هم ټپه وايي جانان ښايسته دئ چې د خارجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت يې هم جانان ته کوي.

خو کله چې تپه کي استفهام انکاري دئ نو دلته د خیال او خارجي حسن مشترکه دنیا زیروي چې څه د ده حسن او څه زما لیونتوب دئ چې دواړه یو ځای سي نو بیا حقیقت کي بنایست ورڅخه جوړ سي.

نظامي گنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت یې گرځوي که گنجوي حسن په محبوب کي ونه گوري هیڅ کله نه وایي:

هرکس به ولایتی ومالی

می جست ز حسن او وصالی

یا دا بیت

تا در آری به حسن او نظری

جلوه ای دادمش به هر هنری

گنجوي وايي چې هر څوک په مال او ولایت سره د محبوب د حسن وصال غواړي یا څوک چې د محبوب حسن ته نظر وکړي نو په هر کتو جلوه ورکوي. دلته حسن د محبوب صفت سو نه د انساني فکر یعنې گنجوي په خارجي حسن قایل دئ.

فولتیر فرانسوي فیلسوف د جمال په هلکه په خپل قاموس فلسفي کي لیکي: ((که د چنگېني څخه وپښتل سي چې ستا په اند به حسن څه شی وې نو درته وبه وایي هغه چنگوبنه چې په کوچني سر کي دوې راوتلي غټي غټي سترگي ولرې.

یا د شیطان پوښتنه وسي چې بنایست څه دئ؟ نو دی به هغه شیطان چې دوه ښکره څلور نوکان او ورده لکۍ ولري وښيي.

او که دغه پوښتنه د فیلسوف څخه وسي نو دی به هغه مخ چې انسان په تعجب کي اچوي حسن وبولي.))

نو د پورته نظريو څخه به دا نتيجه واخلو چې د حسن دپاره درې نظريې زياتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظريه: دغه نظريه د ښکلا پر خارجي شتون راگرځي او حسن د خارجي خيز صفت بولي انسان ښايسته انسان بدرنگ دى څومره ښکولې جينې ده يا څه ښه منظره ده چې ښايست د طبييت او موجود خارجي صفت گرځي ښکلا د انساني فکر زيږنده نه ده چې ارسطو هم ددې نظريې پلوی دى .

خو پر دې نظريې بيا دا انتقاد دى چې هغه شى چې د افغانستان خلکو ته ښکلى دى د چين خلکو ته ولې نه دى ښکلى.؟ کوم شى چې د چين ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دى آن! د يوه کلي د حسن معيار د بل کلي له معيار سره توپير لري او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟ نو هغه شى چې د افغانستان خلک يې ښايسته بولي بايد د هند او اروپا خلک يې هم ښکلى وبولي. خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کيدای سي غټي سترگي، جگه پزه، وره خوله، نازک شنډان او دنگ قد سپين مرمرين بدن نرم پوست خو د اوروفا خلگ بيا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هيڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وايي او د اروپا حسن په چين کي نه چليري. نو دغه نظريه داسي نقد کوي.

۲: د حسن معروضي نظريه: دا نظريه وايي چې حسن په خيال کي دى او په خارج کي هېڅ ښکلا او بدرنگي نشته يعنې ښکلا د ذهن صفت دى؛ نه د خارجي نړۍ.

دوى د خپلي خبري د استناد لپاره وايي چې څرنگه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛ داسې يې معيارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د يوه انسان د فکر په بدليدو او د وخت په تيريدو سره د حسن معيار يې هم بدليري.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بيتونه د دوو شاعرانو راوړو چې د حسن معيارونه يې څومره مختلف دي.

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نړۍ کړم هغه ترکو
چي يې ملاوې د وينسته په دود نړۍ دې

حمزه شينواری بيا وايي:

زه برندي سترگي دا شپله ځواني حسن گرم
نه نړۍ ملا لکه وينسته نه مړاوي توري سترگي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيو سيمه
کې اوسېدلي بيا هم بېل بېل دي.

رحمان بابا داسي ترکې خوشبويي چي نړۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو
حمزه شينواری د حسن معيار بيا برندي سترگي او شپله ځواني ده چي لاس ورنه چاپيره
کي غير درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترگي او نړۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا گډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د گډون څخه په لاس راځي او
حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوی وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيري کله چي
خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توگه ځان را
ښکاره کړې او د حسن ريشتونې څيره منع ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير
داسي څيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوي او نه به ورپکښي ښکلا
وگوري. حسن د انسان طبيعت او ممکناتو صفت دی او په خارج کي شتون لري.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قايل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دی
نه د خيال. چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وگورو.

خوکه چي د ښکلا د ارزښت خبره کيږي نو ارزښت له يوې خوا نسبي څيز دئ له بلي خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که موږ چيري ووايو چي خوږ خوند دنيا کي نسته دا خبره يوه غير معقوله خبره ده او که ووايو چي خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چي زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چي زه يوه ښکلې جينې ووينم او ووايم چي دا جينې ښکلې نه ده دا مانا نه چي جينې ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ايستيتکي ذوق سره يې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنگه چي موږ د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنيا کي د ښکلا د حس دپاره ذوق لرو چي دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس ږغ خوند نه راکوې دا زما د زوق ستونزه ده نه د ناشناس د ږغ.

ښکلايز ذوق په ټولنه کي روزل کيږي، لوږيري او ټيټيري. موږ د خارجي ښکلا لپاره خيالي ايډيال دلته جوړوو بيا يې ددې ايډيال مطابق گورو او ښکلی څيز ورته وايو مثلاً زه په يوه ټولنه کي اوسيرم او زما د ښکلا ايډيال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کي داسې روزل شوی چي ماته هغه څوک ښکلی ښکاري چي بادامي اوږدې اوږدې سترگي، دنگه پوزه، وږه خوله، سپين غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کي يو ايډيال جوړ کړي کله چي ددغه ايډيال مطابق شخص وينم نو بيا ورته ښکلی وایم.

دا چي خيالي ايډيال هيڅ هم نه دئ صرف د ښکلا دپاره زموږ انفرادي يا ټولنيز تعريف دئ نو هيڅ کله خيالي ايډيال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کي کيدلای سي چي دغه ذهني تعريف ور سره سر وخوري.

کله چي موږ په نړۍ کي حسن خيالي کوو نو مجبور يو چي ډير شيان خيال وېولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلاً ښه او بد چي د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالياتو برخه ده موږ يې د شتون څه انکاري کيږو.

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چې د ښکلا په هکله تر نظريو وړاندي کولو وروسته بايد جواب سي چې کوم شی ښايسته کوم بدرنگ دی خو دا موضوع هم د بيلايلو ليکوالانو په نظرونو سره بدرگه کوو .

سقراط د ښکلي شي په تعريف کي ځان پاتې بولي او وايي چې حسن يواځي ښايسته مخ، سخاوت گټه، سره زر او سپين زر نه دی اونه هم ښکلا کوم داسي صفت دی چې موږ يې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بيا يې تعريف کړو بلکي ښايست په خپله يو موجود خارجي دي چې شيانو ته عاريضيري او طبعيت ته ښکلا بخښي نو ځکه هيڅ داسي شی نسته چې پوره حسن پکښي شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چې موږ د هغه شي څخه چې موږ يې وينو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال ننداره به وکړو دی وايي د ښه مينې نه ورسته موږ بايد د حقيقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کایناتو د ښکلا نا فاصله واخلو لکه ښکلا چې په درجو سره پورته ځي مثلاً د يوې ښکلا څه دوو ښکلاگانو ته ارتقا وکولو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکولو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شی ښکلی دی رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو ترکو

چې يې ملاوي د ويښته په دود نری دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاينه کوي چې د ويښته غوندي ملاوي ولري .

خو فلکلور کي د جانان ښايست داسي انځور کيږي خو کاکړی غاړي لیکو چې د کوم شي په شتون سره ښايست په انسان کي انځوروي .

کاکړی

توري سترگي جگه غاڙه

اوس دغه ده کور ته ولاڙه

توري سترگي غوڙ پيڪي

بازار يي ٽول ڪئي ليوني

خداي درڪري سترگي غٽي

د پنجاب يي ڪه د ڪوتي

سپينه خوله لکه گلاس

د مزدوري نه یم در خلاص

سپينه خوله دي غونڊه منڊه

بورې رب دي ڪه را ڪونڊه

په پورته ڪاڪريو ڪي د انسان لپاره د غٽو سترگو ستاينه زياته سوي او د سترگو په غٽوالي
او توروالي سره د انسان د حسن انداز ڪوي

بلڪي جگه غاڙه هم د انساني حسن يو برخه بولي لکه يو مثل دي وايي داسي غاڙه يي
وه لکه د بتي چي د جگي غاري پر بنايست باندي د انساني بنڪلا زياتيده بني.

يا دا خو ٽپو ته خير ڪيرو چي په انسان ڪي ڪوم جمال ننداره ڪوي:

زلفي مي مه لنڊوه مورې

په سر پر پڪرو ونو نه ڪنڀني بازونه

په پورته ٽپه ڪي د اوڀرو زلفو درلودل د حسن معيار بلل سوي دي او وايي چي لنڊي
زلفي ڇوڪ نه خوبنوي.

خوشحال بابا بيا انساني بنيست ته ييڅي زيات صفتونه راوړي لکه خندرويه خهره د
سنبل غونډې ويښته، د گل غنډې مخ، د هوسۍ غونډې سترگي، تيز نظر، ښکلي غمزې،
غرور، بي باکي باريکه ملا، خوږې شونډي او بعضي نور صفتونه يې په لاندې شعر کې
گورو:

که غواړم نه يې وينم هسي ستا غونډي مهوشه

خنده رويه سنبل مويه گل عذاره بيا لکسه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه خره خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده، خود پسنده، خد نمايه، دلربايه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زيبا په خوی آتسه

طربناکه تل بيباکه گريوان چاکه تش تپاکه

زړه يې سخت لکه په مخ يوه آينه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمي ورځې مات باڼه گل مخ تنگه خوله يادوې او د
حسن هم دغه معيار بولي دی وايي:

ابرو خم مژگان خدنگه

بری څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهيرم

له مخ گله په زړه سنگه
بوسه را د خط په وخت کي
چي نوش کړم پيال له بنگه
که يې اخلي تاته ښايي
باج د حسن له فرنگه
له غيرته ستا د خولي سوه
غونچه هسي په زړه تنگه

کاروان صيب بيا د دنگ معشوق په صفت نه مړيرې هر ځای چينار يادوي او دنگه
ځواني يې حسن بولي:

چوپ شمه که ووايم چي دنگه ياره تا ښيم
خلک راته وايي چي کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صيب له دې بيت سره د فلکلور په يوه ټپه کي هم دنگه ځواني ياده سوې او
دنگ قامت يې د پيغلي خوښ کړی دی:

ياري د جگي پيغلي خوند کړې
تر پلو لاندي سړی غلی تېروينه

کله بيا سپين واله د حسن معيار دی او تورې جينکې په فلکلوريک ادب کي د بنگرو
خرخولو ته استوي:

هلک چي تور سې لونگين سې

جينی چي توره سي ښکړي دي خرڅوینه

د ښکلا لپاره څوک مرمړين بدن شرط بولي، څوک غټي سترگي، څوک دنگه غاړه، نازک شنډان او... خو د زياتو ښکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب ښکلا زيږوي.

نو ویلی سو هر شي کي چي د اجزاو تناسب پیدا سي جذابیت پیدا کوي او دغه جذابیت د انسان استیتیکي حس اراموي نو دغه ترتیب حسن دی او دغه شی چي متناسبي او مترتبي اجزاوي ولري ښکلی او حسین دی.

جمالياتي حس

د جمال ارزښت بې له جمالياتي حسه هېڅ نه دی او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دی نو ځکه د جمالياتو په علم کې یوه مهمه موضوع د جمالياتو د علم جمالياتي حس دی.

مور ته خدای (ج) د بېلابېلو شیانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چې صامعه باصره، شامه، لامسه او ذایقه دي. د جمالياتو په حس کې ټول حواس اهمیت لري خو باصره د لیدلو حس او سامعه د اوریدلو حس او شامه د بوی حس زیات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کې یو بل حس پیدا کړی چې د جمالياتو پوهانو قلب یا زړه یاد کړی چې د د یوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم یې د جمالياتو د حس احساسونکي بللی دی.

دیوبو وایي: ((انسان د یو شپږم حس لرونکي موجود دی چې هغه زړه دی او دنده یې داده چې د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنیادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخیستلی لکه ږوند چې د بڼکلو منظرو د لیدلو څخه بې برخې وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لین بیا سترګې، غوږونه او پوزه جوړوي .

باید تل دا په فکر کې ولرو چې زړه کله د مینې ځای بلل کېږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښتن زړه ترې مقصد نه دی بلکې دا هغه قوت دی چې د انسان د دماغ غوندي کار کوي ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چې کله هم بنایست ویني عکس العمل ښیې او د حسن څخه متاثره کیږي زموږ دغه زړه مینه کوي او د مینې متضاد هم د ده کار دی چې کرکه ده له چا سره مینه

کوي او د چا څه بيا کرکه کوي. خو که د کوم انسان دغه حس نه وي يا کار نه کوي نو د دنيا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي ميمري؛ زړه ميمري غوندي دي او دغه لينز ورته ظاهري حواس ورکوي. نو کله چي ظاهري حواسو د يوه حسن په ليدلو باندي خپل لينز مصروف کي نو بيا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وايي نو يا ور سره مينه کوي او يا بې تپاوته پاتيري يا هم ورنه کرکه کوي. خو دا چي د چا سره ولي مينه کوي او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کيږي ځکه چي ذوق همدا فيصله کوي او دغه فيصله د هغو قوانينو پر اساس کوي چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي يي.

سيسرو وايي: ((حسن يو تنزيهي شى دى چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بيا يې هم زړه احساس کولى سي.))

حسن يو تنزيهي شى دى په دې مانا چي مادي نه دى بلکي مجرد څيز دى او چي مادي نه سو نو تصور يې نه سي کيدلاى ځکه تصور د يو شې صورت په ذهن کي جوړول تصور دى دا چي حسن هيڅ صورت نه لري نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کيدلاى بلکي احساس کيدلى سي لکه: غم خوشحالي مور د غم او خوشحالي کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي مور حسن يوه مجرد پدیده بولو چي تصور يې نه سي کيدلاى او احساس يې زړه کولای سي.

مور پر همدې بنياد وايو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بيا يې هم زړه حس کوي او ترې تاثر اخلي. خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول يوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرد پدیده ده خو دغه مجرد پدیده يوه مادي وجود ته عارضیږي او بيله دغه مادي موجوده دغه پدیده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرد پدیده نو يا به بيله کومه معروض وجود لري يا به د يو معروض سره موجودیږي دا نا ممکنه ده چي د ښکلا مجرد پدیده دي بذاته موجود

سي ځكه موږ هيڅ داسي مجرده پديدخ نه سو ثابتولای چي بې غير د معروض دي
موجود سي نو حتمي ده چي د يوه مادي معروض سره به يو ځای په وجود راځي او
دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک
سو نو عارض به هم په حواسو درک کيږي.

دغه حسن دئ چي زړه د ميني پلوشو ته ټيله کوي کله چي انسان د حسن د ليدلو نه
حظ حاصل کړي نو بيا بيا د هغه حسن غوښتنه کوي، چي همدا مينه ده؛ هم دغه بيا بيا
غوښتنه د زړه د ميني علامه ده. زمور فلکلور هم د همدې خبري قايل دئ او په وار وار
د ميني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مينه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وې بيا دي نه مجبورومه

پاولی دي يخ سینه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي يخ لاندي کوينه

چي سړی هر څومره پښتون سي

زړه چي مين سي پښتو ټوله ورنه ځينه

کاکړۍ غاړو کي هم موږ وينو چي د زړه تکليف د محبوب د ښکلو کتو څه ورته
رسيري او زړه د ميني او د حسن د ادراک وسيله بولي:

رنځ لرم؛ رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپينس ستا په کاته دئ

په پای کې ویلی شو چې انسان جمالياتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په
لیدو خوښي احساسوي؛ خوند ورڅخه اخلي.

جمالياتي حس انسان شموله پدیده هر انسان يې لري او دغه حس دئ چي اوسنی نړۍ ته يې بڼه بدله کړې ده دغه حس انسان د بڼه موثر او ښکلي کور ښايسته ښار او نورو ښکلاگانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هيڅ کله نه وای راوتلي او هيڅ کله به يې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پرېښوده هغه کي يې د ښکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړۍ کي د نوي خيالونو ليدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند يې دومره لوړي کچي ته ورسوئ.

جمالياتي حس په ټولو انسانانو کي يو شان دئ اما ذوقونه بيا بيل دي هر انسان ښکلي شی خوښوي بدرانگه ردوي يا يې په اړه بې تپاوته پاته کيږي چي دا هم يو ډول نه يو ډول رد دئ چي پر مقابل شي کيږي ځکه که موږ د يو شي په اړه بې تپاوته پاته کيږو نو ښکاره ده چي دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړې.

که انساني تاريخ ته ځير شو نو د انسان له پيدايښت سره سم ددغه حس اغيز ليدل کيږي قايل هاييل ولي وژني؟ همدغه حس دئ چي د هغه خور چي له قايل سره يو ځای پيدا سوې، نه غواړي چي ورنه بيله سي او د هاييل قتل ته مجبورېږي همدارنگه که د انساني ژوند تاريخ ته وگورو نو انسانانو آن! چي په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛ غارونو کي اوسيدل دوی د جمالياتو د حس څخه په قوت سره اغيزمن وو. داسي نقاشۍ د غرونو په هغو څمخو کي کړي وې، چي د انساني ښکلا حس پوره پوره بيانوي.

جمالياتي تجربه

دنيا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زيروي کله خوږې کله ترخي کله د ميني کله د کرکي کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو مور هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چي په خپله يې تجربه کړو او مور ورباندي خپل ذاتي پريکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې مور ته هغسې نه ښکاري لکه زموږ تجربې.

مور د بل درد ليدلای سو خو څرنگه يې چي هغه حس کوې هغسې احساس بيا مور ورته نه لرو. که مور ته څوک ووايي چي د صلصال مجسمه داسي د جلال او عظمت نه ډکه وه زموږ په خيال دهغه يو تت تصوير جوړ سي نه ريشيني تجربه.

يو ليکوال وايي: (که يو څوک غواړي چي مينه وپيژني بايد مينه وکړي).

دا چي هر انسان د جمالياتي تجربې د کولو وړتيا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده؛ په دې تجربه کي انسان د گټي او تاوان تابع نه جوړيږي فقط انسان خپل حد حاصلوي او تجربه ورته حاصليري.

اقبال نسيم خټک د ښې جمالياتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضي شرطونه او اصول وړاندي کړي چي دلته به په هر يوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړۍ د ښې جمالياتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وايي ددې لپاره چي مور پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر گورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که مور يو ښايسته شی ووينو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چي مور به ښه جمالياتي تجربه نه وې کړي او کله چي بيا په هنر کي د هغه تجربې بيان کوو؛ بې خونده، بې رنگه به وي او خوند به يې اوبو وړی وي.

دويم د جمالياتي تجربې لپاره مهم سماجي شعور دی؛ سماجي شعور په دې مانا چي ستا شعور به د نوي څيز قبلوونکي وي.

که موږ چیرته سماج فکر ونه لرو نو د امیر کروړ د وخت حسن به موږ حسن بولو او هیڅ تنوع به ونه منو او حال دا چې د جمال یوه ځانگړنه تنوع دی.

دریم تخیل هم د جمالیاتي تجربې لپاره ارزښت دی. موږ په جمالیاتي تجربه کې اړ یو چې د جمال په هکله په خپل ذهن کې مخکیني نورمونه او اصول را سربیره کړو.

خلورم د تحیر یا حیرانتیا جذبه د جمالیاتي تجربې مهم اصل دی. د دې لپاره چې ښه جمالیاتي تجربه مو تر سره کړې وي باید په ځان کې د حیرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دی د هغه ضرورتونه هیلې او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپیریال دی او خپله پنکار دی.

نو کله چې دغه شپږ څیزونه په یو انسان کې جمعه سي نو هغه تر ټولو د جمالیاتو ښه تجربه کولای سي.

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بيا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارگل ژړه خهره

ژړو پر ولنگ وموسیده

سپين يې گي دئ سپين يې زړه دئ

سپين د سپينو په تاله دئ

موږ که کاکړيو ته گورو يو ځای يو کس وايي سپين د سپينو په تاله دئ او بل ځای بيا ژړه خهره د حسن معيار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او موږ ويلاى سو چي ذوق انفرادي خاصيت لري او د تغير او بدلون په حالت کي دئ خو جمالياتي حس بيا يوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوږه ده چي موږ د حسن خواته راکاږي او ذوق بيا حسن ته اصول او معيارونه ټاکي.

هغه څوک چي لوږ ذوق لري؛ عالي حسن خوشبوي او هغه څوک چي ټيټ ذوق لري هغه بيا ټيټ حسن خوشبوي.

ذوق اکتسابي شى دئ، چي انسان يې د ټولني څخه کسب کوي يا هم په ميراثي ډول د يو نسل نه بل نسل ته پاتې کيږي. ذوق روزل کيږي او پالل کيږي که څوک په هر ډول ټولنه کي ژوند کوي د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړيږي. لکه څرنگه چي موږ د خوږو ذايقه له يو بل څه توپير کوي همداسي زموږ د ښکلا ذايقه هم بيل بيل وي ځکه موږ مخکي هم وويله چي ذوق انفرادي دى.

د ذوق په هکله والتير وايي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چي ذوق انفرادي خاصيت دئ او د ذوق لپاره يو عام معيار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والتير په وينا کي وينو چي د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي يوه انگيرنه کواى سو چي ذوق که له يوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنگ تر يو

حده ټولنيز دی موږ وايو ذوق په ټولنه کې روزل کېږي او په ټولنه کې يې وده صورت نيسي که د افغانستان د ټولو وگړو ذوقونه يو د بله بيل دي خو تر څنگ يې يو نه يو ډول نيژديکت هم سته.

موږ وينو د افغانستان زيات وگړې غټې سترگې تور ويښته کت باهو سپين، يا غمرگه خهره نرۍ ورځې باريکه جگه پزه نري شنډان خوبښوي که موږ چين وگړو ته نظر واچوو نو بيا به مو خبرې سر چپه وې نو ځکه بايد ووايو چې که د يوې خوا ذوق انفرادي دی خو يو ډول نه يو ډول د ټولني سره مستقيما اړيکه لري.

خو په دغه ټولنيز عمل کې فردي مداخله زياته ده ځکه چې د انسان د اندرون سره اړيکه لري او هر انسان يې د خپل فکر مطابق جوړوي او عملي کوي يې. دا چې هر انسان يې د خپل فکر په رڼا کې گوري او د خپل فکر مطابق زياتونه او کمونه پکښې کوي نو ځکه ورته يو ټاکلی معيار نسته او نه ټاکل کيدلای سي.

ځکه چې ذوقونه بيل بيل دي آن د يو کس د ذوق دپاره موږ ټاکلی معيار نه سو درلودلی ځکه چې ذوق روزل کېږي بدلېږي رابدلېږي لوړېږي ټيټېږي نو ځکه آن يو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او يو واحد او منلی معيار نه سي ټاکلی.

جمالياتي ذوق يو ذهني عمل دی او د احساساتو سره هېڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف يو معيار ټاکي او ذهن کې هغه معيار اماده پروت وي کله چې په خارجي نړۍ کې د هغه موافق يو شی وويني نو احساسات په هيچان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حيثيت لري چې د ښکلا او قبحي دپاره پرنسپونه د انسان خارجي حواسو ته په لاس ورکوي او بيا د ذوق تر پريکړې ورسته احساسات خپل سر راپورته کوي او ځان ښکاره که موږ چيري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هيڅ کله به زموږ احساسات را ونه پارېږي.

جمالياتي حظ

هغه خوند چې د ښکلا او حسن د لیدلو څخه انسان ته حاصلیږي. اقبال نسیم خټک یې هم دې ته ورته تعریفوي.

خټک وایي د جمالیاتو په ژبه به جمالي حد داسي تعريف کړو: ((د جمالیاتي تجربې پر مهال چې کوم خوند بې غیر د څه خواهش نه انسان ته حاصلیږي جمالیاتي حظ دی)).

پورته تعریف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غیر توري په تعریف کي نیمگړتیا راوړي ځکه موږ گورو چې دحسن لیدل او کتل د انسان اشد ضرورت دی او بې غیر د دې ضرورت د انسان ژوند نیمگړی دی موږ ولي د ښکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استیتیکي حواسو غوښتنه ده او کله چې دغه غوښتنه پوره سې نو موږ ته خوند حاصلیږي. نو هیڅکله نه سو ویلای چې جمالیاتي حظ به بې غیر د کومه ضرورته وې اما که داسي ویل سوې وای چې بې غیر د مادي ضرورته نو تر یوه بریده به خبره صحیح وای.

جمالياتي حظ د حسن او ښکلا په لیدلو کسب کیږي او دا د انسان خاصیت دی؛ چې د ښکلا د لیدلو څخه خوند اخلي. نور حیوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان یوه لویه پیرزوینه ده چې انسان ته یې ورکړې ده.

ښاغلی احمد سعید رفیق لیکي: ((جمالياتي حظ نه د فطرت عطیه ده او نه څه خلقي یا وجداني صلاحیت دی بلکې دا یو اکتسابي ذهني عمل دی؛ چې د انساني تمدن او تهذیب د پیدا کیدو لامل دی او د انسان څخه سوا نور حیوانات ددغه جمالیاتي حظ نه محروم دي)).

جمالياتي حظ د انسانانو مشترکه دنیا ده ددې د حاصلولو پیل اصول دي. په دې کي اعلی، ادنی، شتمن غریب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنگ او نسل هېڅ قید او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالیاتي حظ حاصلولی سې په دې شرط چې غوښتنه یې ولري.

د جمالياتي حظ څخه خوشحالي انسان ته ورکول کيږي ددې تفصيل په الفاظو کي سخت دی. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالي نه زیاته اوچته ده.

جمالياتي حظ د انسان لپاره د خوښۍ راوستونکې دی دا خوښي عادي خوښي نه ده. هر شي که انسان ته دغه حظ حاصل کي ښکلی دی هغه که هر شي وي.

د حظ په هکله ايډيسن وايي: ((هر هغه شي چي نوی وي عموميت ونه لري په تخيل کي يو قسم خوشحالي راولاړه کي. ځکه چي روح د نامانوس تعجب نه ډک کړي. دده د تجسس تسکين کوي او داسي خيال ورکوي چي دده په ولکه کي دده ناگاهونو څخه وو.))

که موږ راسو موږ ته له جمال نه پرته نور شيان هم خوښي او خوشحالي بخښي ايا دا خوښي جمالياتي حظ دی؟ لکه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته ليدل دا ټول موږ ته خوشحالي راکوي خو دا يقينا جمالياتي حظ نه دی!

موږ په جمالياتي حظ کي هغه خوښي چپ د معروض د حسنه پيدا وي حسن بللی سو او دغه د حسن خون او خوښي له دې خوښۍ نه پورته وي.

ارسطو د جمالياتي حظ د تعريف څه انکار کوي او هغه د تعريف په پنجره کي نه قيدوي.

ارسطو وايي: ((د حسن نه چي کوم حظ انسان ته رسيږي هغه د قبضي او تصرف د غوښتنې نه وتلی دی.))

برکلي وايي: ((هر سړی پوهيږي چي حسن لذت بخښي.))

مجنون گور کهپوري وايي: ((حسن صداقت دی او صداقت حسن دی موږ ته دومره اړتيا ده، چي هم دومره ځانونه پوه کړو.))

اوس خبره داده چي کوم شيان جمالياتي حظ بخښي؟

هغه شيان چي په ښه ډول متناسب وي او يو د بل سره هم رنگه وي دغه هم رنگي ذهن
کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شيانو توافق زموږ د خيالي ايډيال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصليري د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته
پيدا کيږي.

رسکن وايي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بيان کړي د هغه د اطاعت په
وسيله روح خوشحاله کړي)).

يوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېگڼه بيانوي:

مينه د خداي او رسول ښه ده

دا نوري ميني بې وفا پاتې به سينه.

جلال او جمال

د جلال کليمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لون جاينس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي ليکي: ((جلال د روح د عظمت سورۍ دئ.))

د جاينس په وينا جلال د روح د عظمت او لويۍ سورۍ دئ او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثير وسي دغه جلال دئ .

د جلال لپاره ايډمنډ برگ هم داسي حال، چي انساني روح په داسي حالت کي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ايډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشریح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظيم او جليل له کبله پيدا کيږي دغه عوامل ډير په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتيجه انتهايي تعجب انگيزه کيفيت وياړ يا د روح داسي کيفيت وې چي د هغه ټولي وظيفې معطلې سي او ددې سره يو څه بيره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای. دی بيره حيرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ايل اي ايډ وايي: بيا خو موږ جلال د هغه معروض (که مصنوعي وې که فطري) خصوصيت ته ويلی سو چي د خپل لوی والي يا قوت طاقت جسامت وسعت يا لامتناهيت (د کوچنيوالي يا د لوی والي) د روغت او پر اساسيت يا محکموالي په وجه زموږ جذبات په تاثير کي راولي.

دی قوت جسامت ډير کوچنيوالي يا ډير غټوالي جلال بولي موږ چي کله دنگو غرونو ته گورو دلته موږ ته جلال ښکاري کله چي د سمندر لايمنتاهي خپې وينو موږ د جلال نه خوند اخلو. زموږ په يوه فلکوریکه ټپه کي وايي:

په لويو غرو د خدای نظر وي

په سر يې واورې ووروي پای يې گلونه

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه څومره خوند اخیستئ وي کله چې د غرونو هسکي څو کي د سپینو او لایتناهي واورې نه جوړې وي.

د جسم وسعت او لایتناهي والی د حسن جلال ښکارندوی وي. موږ چې کله د ژمي سهار له خوبه جگ سو او د انگر شاوخوا سیمې آن! تر هغو چې زموږ د سترگو نظر لگيږي د واورې سپین اندامونه په مخکې خواره وي چې د جلال ستره ننداره زموږ ذهن ډکوي او د حیرت اخري حد ته رسیږي.

خو کله چې موږ سترې مجسمې گورو نو زموږ ذهن کي د هغوی د اندامو تراشل ارزښت نه دی دلته زموږ ذهن ته یو لایتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کیږي کوم چې کولای سي په خپلو مزبوتو متو ددې نړۍ د ښیرازی لپاره کار وکړي او کړی یې دی.

لارډ کیمز هم په دې اند دی، چې ((په جلال کي د قوت نه زیات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جیمز وینا ته که راسو نو موږ گورو چې انسان د ډیرو شیانو په هکله د قوت فکر کوي که موږ لوی غرونه گورو هلته موږ ته یو محکم او د قوت لرونکی موجود ذهن ته راځي موږ په ډیرو ځایونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وایي:

د جهان ډیري خبري لور په لور توري لښکري

زړه مي نه خوځي د ځایه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چې جلال یواځي د قوت پر رېښه ولاړ دی تر یو حده وچه خبره ده او موږ د جمالیاتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی موږ که سند هواره ارته لمن گورو یو زبردست جلال وینو او یو ستر قوت ننداره کوو خو کله چې د ستورو ډک اسمان وینو موږ دلته هیڅ قوت د هغه په غیږه کي نه ننداره کوو خو بیا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

زما په اند په جلال کي تر جمال جذابيت زيات دئ روح، له بيخي بل ډول حالت سره مخ کوي روح ته حيرت ورکوي ويره ورکوي او يو داسي حالت سره مخ کيږي چي ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالميري.

دا يواځي قوت نه دئ؛ چي دغه حالت روح ته بخښي بلکې لوی والی زيات کوچنيوالی زيږوالی او

برک هم هغه خط چي خپل ملگري ريچرډ شيکلتن ته يي ليکلی وو ليکې: ماته دا ډير خوند راکوي چي زه د فطرت ښکلا په لويو او خوف ناکو نظارو کي ووينم ځکه چي دا زړه د شانداره خيالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاري.

برک د جلال لپاره حيرت، ويره او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له نندارې وروسته انسان او روح يې ور سره مخ کيږي. موږ ولي د جنگ او جگړو د ځايونو د ليدلو څخه خوند اخلو باوجود ددې چي هلته نږدېلې کورونه غاښي غاښي ديوالونه سوي مخکي ماتي وني وينو؟

کيدای سي چي تاسو به جواب پيدا کړی وې ځکه همدا جلال دئ! موږ گورو چي جان بيلي هم د خوفناکو څيزونو تر شا د جلال لاس بولې او د خوند اخستلو وسيله يې بولي.

جان بيلي ليکي: ((د فطرت داسي کومي منظرې دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی ورکوي يا جلالي جذبات پيدا کوي؟ دا د مخکي خوش منظره قطعات نه دي دا د گلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد ښارونه نه دي بلکې دا زړه غرونه دي او په تنهائي کي د اوبو ډک جهيلونه دي دا اوږد عمره ځنگلونه دي او هغه اښارونه دي چي پر لويو لويو ډبرو راتويږي)).

که وگورو خبره د حيرت ويري لويوالي نه هيڅ طرف ته نه ځي. موږ چي کله زړه غرونه وينو د عظمت تر څنگ يې يو ډول ويره د ستروالي نه احساسوو که اښارونه گورو

حیرت ویره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چي ځنگل ته ځو نو د پراخي او ويري دواړو اثر پر ذهن لويږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپېژني: ((خوفناک، رفیع او عظیم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډیر توروالي نه مو چي ذهن خوند او جلال ورته ورسېږي. رفیع: لکه غرونه او عظیم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والی او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چي په جلال کي د عظمت ننداره پر لویو ډبرو تویدونکي اېشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دې فراخ جهيلونه حیرت او ویره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دې جمال د جینکو سره مخونه دې جمال د گلاب نرگسي پاني دې جمال د شبنم نرم څاڅکي دې توري سترگي دي مات بانه دي شنه چمنونه دي او په عموم کي که ووايو چي جلال د عظمت ننداره ده او جمال د لطافت ننداره ده ددې دپاره نصیر احمد ناصر هم همداسي نظر لري.

نصیر احمد ناصر لیکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چي د رحمت او لطافت معصومی او نزاکت نه زیږي دویم جلال چي د قوت جبروت او قهارۍ نه زیږي.))

ښاغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حیرت ویره بولي خو د جمال صفت بیا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعید احمد رفیق هم د جلال او جمال تاریخي سیر څیړلی او وایي مخکي وختونو کي حسن دوی برخي درلودلې یوه یې لطافت وو بله یې عظمت وو دوی دلربایي د ښځو صفت بللی او عظمت یې د نارینوو دپاره کارولی.

سعید احمد رفیق وایي: ((د لون جانس د جلال د کلیمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ویشل کیدئ لمړی دلربایي چي په ښځو کي وه دویم عظمت چي په نارینه و کي گڼل کیده.))

دا چې ښځې طبعاً د ناز نراکت او نرمۍ لرونکې دې همدا لامل وو چې مخکې وختونو کې د ښځینه حسن ته دلربايي يا جمال ويل کيدئ او نارينه چې طبعاً د غرور نه ډک زيره او لوی جسامت نسبت ښځې ته لرې ، نو جلال او عظمت د نارينوو دپاره مخته وړل کيدئ.

خو کله کله بعضي نر انسانان چې لطيف او نازک جسم لرې دوی ته هم د جمال نسبت کيږي دوی د ښځو سره تر ډيره حده ورته والی لري .

که موږ د حميد او کاظم خان شيدا نوخط گورو هغوی د جمال لرونکي دې او هيڅ کله يې د جلال ستاينه نه ده سوې موږ مخکې يادونه وکړه چې جمالياتو کې پريکنده پريکړه نسته راسی چې د خوشحال نه واورو چې نوخطو ته د جمال نسبت کوې او وايي:

په سپين مخ يې تازه خط نوی ټوکيږي

زه به ځان ورځني ژغورم روبرد دئ زاغ

يا

ما دا هسي رنگ هندو ليدلی نه وو

چه په حسن دين او زړه د مسلمان وږي

يا دا بيت

هغه تور هندو بچه به چيرته غواړم

چې زما د زړه متاع باندي گرو وه

خو هر ڇنگه ڇي يي هرڊر وائي ڇي د نارينه بنڪلا د هغه د اندامونو په شدت کي ده
خومره ڇي د نارينه اندامونه محکم او کلک وي نو جلال ورپکښي زيږي او حسن يي
زياتيږي.

خوشحال هم د نارينه حسن جلال او غرور بولي او د بنځينه بنايست نراکت او نرم والي
دئ زلمو ته د باز سمبول او جينکو ته د کوترې سمبول کاروي ڇي باز طبعاً مغروره او
ويړه اچونکي دئ خو کوتره بيا نيازينه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وايي:

عشقه ستا واري چاري اوتري دي

چه زورور يي واره بهتري دي

تر مرگه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوترې دي

آئي جي هر ډر وائي: ((د نارينه حسن د خپلو عضوياتو جذباتو په شدت سره او په
نورو جسماني حرکاتو او خصوصياتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارينه دپاره جلال او د بنځينه وو دپاره نراکت حيا حسن کښي.

خوشحال بابا وايي:

ميړه ڇي توره وکا وفا لري

بنځه ڇي حسن شرم حيا لري

نوري پښتني ورځني مه کړه

هرڅه به ښه لري هغه ڇي دا لري

همدغه خبره ونکل مان هم کوي : ((ونکل مان وايي: ښځي په جمال او نارينه په جلال
ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چي جلال او جمال خپل ترمنځ ډير باريک تار لري چي بيلول
يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چي جلال لرونکي څيزونو کي حتمي نه ده چي جمال
دي هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چي ډير شيان د اعلا درجي جلال لري
خو د اعلا درجي جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چي هغه ذهني خوشحالي ده چي د جلال او
جمال دواړو څه ذهن ته حاصليري نو ځکه يو د بله څه په ډير دقت هم نه سو بيلولای
خو صرف يوه هڅه ده چي کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دی.))

نو چي جلال د جمال پر درشل پروت دی نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو
صرف دومره ويلای سو چي د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چي جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره
انساني فکر ټول ډکيري د څو شېبو دپاره راسی چي د جمالياتو د يوه عالم بليثيريا وينا
ووايو.

بليثيريا ((هغه جذبه چي د جمال څخه پيدا سوې وي له هغي جذبي تته بولي چي د
جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوي دی وايي : ((جلال لرونکي څيزونه
لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دی خو جلال بيا زير او بې
ترتبه دی.))

ونکل مان وايي: ((جلالي خيزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوتي وي
حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زير او بې ترتيبه وي.))

شيلنگ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وگورې خو بيا به
هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتناهي کي هم وگورې بيا هم ذهن
سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنگ وايي: ((جلال په متناهي کي لامتناهي دئ او جمال په لامتناهي کي متناهي
دئ.))

راسی د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وگورو ده جلال ته يو نظم
ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيو نه مستي سره گلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سري شونډي د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په ښکار ووځي د رنگونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنگيني نورو نه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها گلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

بې حسابېه ماښامونه بې پايان غمونه جوړ کړم
 تور او سپين زما د سترگو کله تول کله تلل دي
 شپه او ورځ زما نظر دئ ورکول او مونتل دي
 که خندا ده که ژړا ده دا ځيگر مشغولول دي
 که وصال دئ که فراق دئ خپل سرور ته گډېدل دي
 چي زه مست سم د ډيران سره خيسته گلونه جوړ کړم
 د سرو او ښکونې نه سرې شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم
 دا چي زه ځان ته يو تخت د رنگين باده ودان کم
 د غلام خواري بدله د پادشاه په رنگ سرور کړم
 دا چي ته يې اې جانانه دا چي ستا مستي رڼا ده
 دا زما مينه ارمان دئ دا زما ژړا خندا ده
 دملا خبري خوشي مامله زما او ستا ده
 دا داستان د لوړي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده
 دی زما سرور کي پټ راز ستا د حسن او کمال دئ
 دا زما کمزوري سترگي ستا د خيشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم کي د سرو سترگو ژړا يادونه کوي دی که څه هم دی دا هر څه د
 خيال او فکر زيږنده بولي خو ورسته وايي چي خالقه دا زما سترگي ستا د جاه او جلال
 ښکارندويي کوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلاليت د خداي ج صفت گرځوي او دغه صفت د الله ج دئ.

خو هر رنگ چي وي حسن دوي برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د بېت پر مطابق چي دنيا په دوه شيانو ودانه ده چي جلال او جمال دي.

په قرآن کریم کي هم څو ځايه جلال وینو او هلته هم د جلال یادونه سوې د سورة رحمن په اخير کي د الله ج صفت په جلال سره سوی او صحيح بخاري د جلال تفسير داسي کوي يي (الجلال) ذو العظمة يعني خاوند د لويۍ او غرور.

د ښکلاپوهنې اصطلاح کي هم هغه ښکلا چي د يو ډول لويۍ او غرور څه پيدا سوې وي جلال دي ښکلا پوهان وايي جمال په لطيفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زيرو او هولناکه شيانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره ښايست او د جمال دپاره د ښکلا نوم اخيستی زما په اند کومه منطقي خبره نه ده موږ چي کله د غروننداره کوو نو وايو چي څونه ښکلی غر دي يا هم وايو څه ښايسته غر دي او که يوه جينۍ هم گورو بيا هم دواړه صفتونه کاروو. نو که موږ دجمال د پاره يواځي ښکلا مترادفه کلمه وگرځوو او د جلال دپاره ښايست نو بايد ونه وايو چي ښايسته جينۍ ده يا هم ښکلی غر دي.

د جمال کليمه د ښځي دپاره په احاديثو کي هم وینو حديث شريف دي عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)). صحيح بخاري

ژباړه: او بل هغه څوک د خدای ج په رحمة کي وې چي يوه ښځه چي د جمال او منصب لرونکې د ده څه د گنا غوښتنه وکي او دی يې د خدای ج د ويري پرېږدي.

يوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع ياده کړه چي د جلال او جمال بحث راغلی استاذ يو مثال راکړ چي که يوه جينۍ خپل حسن په نقاب کي څرگند کړي نو دا جلال دي او که همداسې يې نقابه ځان ښکاره کړې بيا جمال دي.

زما په اند کله چې يو څوک خپل حسن په پرده کي کړې يو ډول غرور په خپل حسن کوي چې دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چې جلال ورته ويلی سو.

او کله چې بې پردې ځان ښيي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چې حمزه بابا وايي هغه حسن حسن مه گڼه چې عام سي.

او موږ ځکه تل په نقاب کي سترگي د برېښو سترگو نه زياتي خوښوو چې جلال او جمال دواړه ملگرتيا سره کوي.

جمال د گلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښايستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د گل پر پاسته بدن د شبنم څاڅکي دي جمال لطافت دئ ځکه خيام نيشافوري وايي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل ز جمال گل طربناک شده

در سايه گل نشين که بسيار اين گل

در خاک فرو ريزد و ما خاک شده

موږ چې الحمد لله مسلمانان يو او يواځي پر مادي نړۍ باندي نه يو ولاړ نو د يوې خبري سپيناوی موهم دئ.

کله چې د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لويی صفات مراد دي او کله چې د جمال نسبت وده ته وسي نو بيا ورته لطيف او د مهربانی صفات مراد کيږي.

قبحه يا بدرنگي

رياض الحسن ليکي: ((د انساني صفات د ترقۍ دپاره لکه څرنگه چې د نيکۍ ضرورت وي هم دغه شان د بدۍ وجود مهم دئ د ازغي حيثيت خالي د ازغي نه دئ بلکه د گل ښکلا يې هم څو چنده کړې ده.))

دی وايي کله چې یو شی ارزښت پیدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پیدا کوي که حسن دئ د بدرنگۍ برکت دئ چې حسن ارزښت پیدا کړی نو څرنگه چې په جمالیاتو کې د حسن بحث مهم دئ همداسې یې متضاد چې قبحه یا بدرنگي ده د اهمیت وړ دئ.

نو د بدرنگۍ ارزښت یواځې بدرنگي نه ده بلکې لوی ارزښت یې دادئ چې د حسن ارزښت یې زیات کړی که چیرې بدرنگي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هیڅ کله حسن نه وای پیدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چې شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پېژندل کېږي. موږ که د خدا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته یې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرګ خاطر دئ همداسې هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنگۍ په اړه ږغېدلی دئ. دی وايي: ((که چیرې د دنیا څه قبحه ورکه سي او که چرته په عالم کې ښېگڼه او خوشبختي رواج ولري نو شاید فنکار غیر اخلاقي یا قنوطي جذبات پیش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ ولیکي.))

انسان تر ډیره حده په هنر کې خپل د تحت الشعور زخیره سوې خبرې کوي چې په شعوري توګه یې د ویلو توان نه لري نو د هنر په مرسته دغه خبرې په صیقل شوې بڼه ټولني ته وړاندې کوي نو ځکه کروچي وايي که قبحه نه وای نو هیڅ کله به پنکار یا هنرمند غیر اخلاقي خبرې نه وای کړي ځکه چې قبحي به شتون نه درلودلای بلکې لیکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

يو بل ليکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په ښکاره ډول سره زموږ د جمالياتي تجربې يو ښکاره جز دی دا د عام سطحي څيز په شان دی پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توگه سره دا د حسن متضاد دی)).

دلته که وگورو د قبحي په پېژندنه کي ليکوال بدرنگي داسي شی بولي چي يو عادي شی دی زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته ميل نه کوو خو دا زموږ د جمالياتي تجربې نه يو شي ته ميل او نه ميل ثابتېږي.

خو که پورته تعريف نور هم سره وشنو نو تعريف به يو څه نيمگړی ښکاره سي ځکه دی قبح د نه اثر لامل بولي موږ زياتي قبحي وينو چي پر موږ منفي اثر پرېږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل گورو نه او آن کله کله هغه ځای هم پرېږدو نو موږ هيڅ کله د قبحي په ليدلو بې تفاوته نه سو پاتي کيدلای بلکي قبحه موږ متاثره کوې خو زموږ د غوښتنې خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوې او موږ زموږ د غوښتنې خلاف متاثره کوې.

دا چي زموږ د جمالياتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کيږي ځکه موږ وايو چي داسی ښکلی دی او دا بيا بدرنگه دی بدرنگه شی زموږ جذبات نه پاروي ښکلی شی زموږ جذبات پاروي.

کړوس بدرنگي د حسن متضاد بولي او وايي: ((کوم شی چي زموږ لوړو حسياتو ته بې رنگه او بد خونده ښکاره سي هغه شی بدرنگه دی)).

ورسته ليکي: په کوم شي کي چي لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري يا کمی بس بدرنگ دی.

موږ ويلای سو که په کوم شي کي جلال او جمال نه وي بدرنگه دی يعني نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ويره کي واچوي نه قوت ولري بدرنگ دی.

په عموم کي ویلای سو چي قبحه د حسن متضاد ده.

ډیزویر بیا وایي: ((یو خو په عموم کي قبحه د شر او کراهت صحیح عکس دی ورسره دا چي د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه یو شاعر وایي:

که دا بدرنگ نه وای بدرنگه

چا به نیوه د ښکولو څنگه

دا چي د ښکولو کم عزت دی

دا د بدرنگو برکت دی (یوه سندره)

ډیزویر که څه هم لمړی وایي چي بدرنگي په خپل ذات کي یو بد او بدرنگه شی ده خو د بل پلوه که وگورو همدا بدرنگي ده چي د ښایست ارزښت یې زیات کړی که غم نه وي خدا ارزښت نه لري که تکلیف نه وي هوساینه ارزښت نه لري که بدرنگي نه وي نو ښکلا ارزښت نه لري.

ونکلت قبحه د حسن ضد بولي خو دی وایي: ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالیاتي معیار سره په ټکر وي یا یې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بیا هغه شی چي ((حظ رسوي ښکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کیفیت جوړوي قبحه ده.))

کروچي بیا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دی او که اظهار ناقص وو قبحه ده. موږ د کروچي خبري داسي تعبیر کولای سو کوم معروض چي زموږ د خیالي ایډیال سره یو شی وخیجي حسن دی او کوم شی چي بیا لږ هم زموږ د ایډیال سره توپیر وکي قبحه ورڅه جوړېږي. چي دی وایي قبحه د نا مکمل اظهار نتیجه ده.

روزن ڪرانز بيا د حسن دپاره معيار موجود او مني يي خو ڪله چي خبره د قبحي سي نو
د ڪوم معيار وجود نه مني مطلب داچي ڪوم داسي معيار نسته چي موڙ ووايو ڪه په يو
معروض ڪي داسي صفتونه پيدا سول نو بدرنگ دئ.

يو بل عالم بيا وائي: ((قبچه د حسن خلاف داسي بغاوت دئ لکه چي شر د خير
خلاف دئ.))

اقبال نسيم ختيڪ وائي: (قبچه د جمالياتي حسن داسي د يو جز په حيث غير دلڪش
دئ لکه په موسيقي ڪي نا آهنگي.)

مارشل د قبحي په اڀه وائي: ((په دې هم پوهيرو چي هغه ڊير معروضات چي يو سڀري
ته حسين دي بل ته بدرنگ يا قبيح دي.))

خو خوشحال چي يو مستانه انسان وو دی بدرنگي د عمر په زياتيدو سره بولي او يو
لامل يي همدا بولي دی وائي:

ارتنی په شال گل دي
گل تازه ښه دئ خوشحاله
تر شل کاله تازه گل دئ
بده نه ده تر ديرش کاله
چي تر ديرش کاله زياتيري
پريواته يي دي د خياله
که درست ځان زر و زيور کا
سود يي ڪم دئ د جماله
زوږ چي ښه جمال ته گوري

بيا يې ځوان سي د وصاله

مور که په حسن کي موضوعي او معروضي نظريې وايو نو دلته هم خبره هماغسي ده
دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او
قبحي شتون ردوي.

يوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وايي: ((حسن روح ته
اطمينان، ارام او سکون ورکوي همداسي بيا قبحه د حسن خلاف روح ته ناكراري، درد
تکليف او غم پيدا کوي.))

پيري وايي: ((هر ايجاب سلب لري، هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبيح
مطلب د جمالياتي حظ نه پيدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووايو چي قبحه د حسن ضد دی او د جمالياتو د علم يوه برخه تشکيلوي
او داسي يې په لنډ ډول تعريفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حد يې انسان
کي نه کې راوينس قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زيات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور
وي نو بدرنگ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې توروالي د قبحي په اړه ډير څه
لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولي

زه توره نه يم مور په ناز بللي يم.

يا

په تورو بد مه وياست خلکو

تور خو لونگ دي پاچاهان يې بويوينه

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ځای د الله ج حسن مراد دئ او مراد پري اوس که د الله ج د حسن په اړه برغږو نو لمړی به د الله (ج) او د هغه د رسول (ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ايات ۳۵ کي فرمايي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د محکي او اسمانونو نور دئ. د همدې اياته ورسته فرمايي: ((ليس كمثله شيء)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شی هم نسته. موږ ددې حسن په اړه هېڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دويم حديث شريف ارشاد دئ نبي کریم ص پرمايي ((الله جميل يحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جميل دئ او جمال خوشبوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنگه موږ ته مسرت او حظ بخښي نو د ډاکټر سراج الحق وينا د ياده نه سو ايستلی چي وايي: ((د متصوفينو زړونه سترگي لري او د هغو سترگو په برکت سره دوی د باطن مشاهده کوي. د دوی زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي)). (۱۴: ۱۳۵)

راسی چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوی او ټول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله عليه شعر را واخلو بابا وايي:

هر چي لاندې خپل وجود تر خپل قدم کړي

عرش يې لاندې تر قدم سي اسمان څه دئ

يا دا بيت:

چي په يو قدم تر عرشه پوري رسي

ما لیدلی دئ رفتار د درویشانو

راسئ چي د غیر مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووايو.

مشهور يوناني عالم افلاطون وايي: ((هر کله چي موږ د ښکلي شي پرته د بل تر هغه زيات ښايسته سره کوو نو موږ ته لمړی شی بدرنگه ښکاري يو شی د يو خاص کس دپاره ښايسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنيا هر شی نسبي ناپايداره او غیر يقيني دئ.))

وروسته وايي: صرف حسن تصوري يو قايم بالذات شی دئ چي نه پيل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کيده. دا تغير نه مننکی او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هر چا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عيب نه پاک د خيال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ؛ چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې يو سرمدی حقيقت دئ.

افلاطونس بيا مافوق الطبعي جمال داسي بيانوي: موږ د شيانو د حقيقت بنياد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لايتناهي زموږ په باطن کي د اگاهۍ يا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي څومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وايي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچينه هم دئ.

سيونارولا بيا وايي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځليږي دغه وخت بدن ته يو الهي جمال ورکړل سي.))

شفټسبري بيا ليکي: ((د فطرت هر ښکلی شي ته د حسن ازل ت غوندي عکس ويلای سو. د کایناتو حسن حقيقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچينه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او بنکاره هم دئ هغه موږ ته زیات نیژدې بنکاري
 خو کله چې ورنژدې کیږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))
 خوشحال هم دغه نظریه په لږ توپیر سره بیان کړې ده دی وایي:
 په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
 چې د ډیرې پیدایۍ نه نا پدید سو

ونکل مان بیا وایي: ((کومو پوهانو چې د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې
 لټون یې په مخلوقاتو کې کړی دئ؛ ددې دپاره چې حسن اعلی درک ومومي دوی
 حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتیب او موزونیت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي
 حسن په هکله یو تصور غیر معین پاته سوی دئ.))

دی وروسته لیکي څومره چې موږ د مادیاتو څه لري کیږو هغومره زموږ فکر لوړوالی
 پیدا کوي بیا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

الیس ایگزاندېر بیا وایي: ((الله ج هغه هستي ده چې ټول قدرتونه پکښې ناقابل تغیر
 دي.))

میراتور وایي: ((په خدای ج کې خیر او صداقت اخیري درجې ته رسیدلی دئ حتی
 خدای ج په خپله خیر او صداقت دئ او تر ټولو زیات حسین دئ.))

کزن وایي: ((اخلاقي حسن بهترین حسن دئ او ددې سرچینه د خاوند متعال ذات
 دئ.))

موږ خلص داسې ویلای سو کاینات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر بنکلي
 شي بنکلا آن وجود یې د منځه ځي نو د هغه بنکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه
 یواځینی حسن چې تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښی ورسره تړلي دې هغه حسن د
 متعال واحد لا شریک ذات دئ.

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي موږ يې په هکله د تصور او خيال نيلى نه سو
ځغلولی او دومره ويلاى سو چي الله ج نور على نور دئ حسن حسن دئ ټوله بنکلا د
هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سيد علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنيا څخه پردی دئ ځکه
چي کله انسان د کایناتو په هکله په يوه گوښه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس
کوي. دغه د غم احساس موږ ته د کومي کيږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي
کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهایی او زړه تنگون احساس
کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپگان د احساس سره مخ کيږي تر
څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره يو ځای سوى نه يې، تر هغو ارام نه لري.
کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د يو قوي ارتباط په دلودلو قايل دئ.
کاروان صيب وايي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان
څاڅکى په نيم وجود پر مځکه وي په گرانه روان

روهي صاب بيا د انسان د زړه تنگون په اړه څه وايي. خو پر دې نه ږغيري چي انسان
ولي دا زړه تنگون پيدا کوي؟ انسان ولي په دنيا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه
نعوذ بالله يواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري ديوتا چي ښاغلي روهي بيان ورکړى د کومي خوا نه کيږي ايا ددې
تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړيکه او نه شلیدونکې رابطه درلودله که
څنگه؟

روهي صيب په ادبي څېړنو کي بل ځای يو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه
ځای ختم سي نو د خيال نړۍ کي د يو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

حل کړي اوس که موږ دغه خيال حقيقت فرض نه کړو نو انسان ولې د يو بل خيال لټه نه کوي چې انسان هلته دمه وکړي؟

موږ که د نورو دينونو پيروانو نظرونه هم وگورو نو دوی د خداى ﷻ د جمال پرته جمال نيمگړى بولي حتى افلاطون چې د فکر آس يې زيات تيز او توند و دې ته تسليم سو چې ددې نړۍ ښکلا د الله ﷻ د جمال سيورى دى.

خو دلته دا پوښتنه راولاړيږي چې ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو موږ دومره ويلاى سو چې انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دى. راسى مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړى دى.

مولانا وايي:

پای استدلالیان چوین بود

پای چوین سخت بی تمکین بود

دی وايي څوک چې د الله ﷻ د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوى پښې د لرگو دي او د لرگو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسى د کاروان صيب دا فکر وگورئ! هغه هم ټولي مجازي مينې د خداى ج د مينې سيورى بولي.

کاروان صيب وايي:

مينه د خداى مينه بيلي بيلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

دا چي دانساني حسن هره برخه نيمگړې او نسبي ده او په دنيا کي د انسانانو په نړۍ کي کمال مطلق شتون نه لري نو ځکه انسان د يو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بغير د خداي ج څه نه پوره کيږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دی چي د يو کامل مطلق حسن سره اړيکه او رابطه ولري چي دغه رابطه ورو ورو جوړيږي.

په وروسته کي د يو شاعر بيت چي په غير شعوري توگه ورنه يوه خبره سوې بدرگه کوو.

جوړ د خټو اور اوبو نه

ژوندی ستا د ذات په نور یم

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ يعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخليق نه پردی وي اوس طبيعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خداي ځ مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجديد او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژرې پاني حسن دئ د ژمي د باران نرم خاڅکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سيند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغیو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي گلان خو ټول ويني چي څرنگه د حسن مظاهر دي.

يوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دينه

په پورته ټپه کي تاسو خپله ليدلای سئ چي د طبيعت حسن يعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وینو او زړه ورکوو دا د طبيعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبيعت د ښکلا په اړه باید د طبيعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کریم کي د کایناتو د ښکلا په اړه داسي وايي:

لَهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِّنْ دُونِهِ مِّنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ اية

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

کفار مکة» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنکم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبيعت په هکله فرمايي چي الله هغه ذات دئ چي اسمانونه او مخکي او د هغو په منځ کي چي کوم شيان شتون لري په شپږو ورځو کي يې پيدا کړه ورسته يې استوا پر عرش وکړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چي ستاسو کومک وکي ايا تاسو نه پوهيږئ يا ستاسو نه ياديږي. چي ايمان راوړئ.

تفسير قرطبي د همدې ايات په تفسير کي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو کي د مخکي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا کړه او جمال يې تخليق کئ.

په پورته ايات شريف کي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلي دئ خو که راسو په دې پسي متصل ايات کریمه ته نو د طبيعت د ښکلا انځور به وگورو او موږ به پوی سو چي خداي ج چي مخلوقات پيدا کړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا کړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۝ ٧١ سورة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم» من طين »

الله ج د ځان ستاينه د جمال په پيدا کيدو سره کوي او وايي چي الله ج هغه ذات مبارکه دئ چي ټول شيان يې په ښکلي او ښايسته جوړښت کي پيدا کړه هغوی ته يې جمال ور وبخښئ او د انسان اول پيدايښت يې د ختي نه وکئ.

تاسو اوس د طبيعت د ښکلا او د دې ښکلا د پيدا کونکي په کمال کي فکر وکئ چي د خاورو نه يې څومره ښکلی او ښايسته صورت جوړ کړی دئ.

الله ج په سورة نحل کي د طبيعت ښکلا نوره هم په تفصيل سره بيان کړې ده او ورته يې وضاحت ورکړې دئ راسي چي د سورة نحل دا څو اياتونه ولولو!

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره» خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة

الله ج د انسان د ښايست بيان څو څو ځلي کړي دئ لکه په صورت تين کې يا هم په تيرو مخکيني اياتونو کي مو وويله څو اوس دلته انسان ته د طبيعت د نورو برخو ښکلا ښايي.

او الله ج هغه حيوانات چي پر څلورو پښو گرځي پيدا او تخليق کړي يې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چي په دې کي د انسانانو دپاره گټي او فايدي موجودي دي او د دغو حيواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولکم فيها جمال «زينة» حين تريحون «تردونها إلى مراحتها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة»

الله ج د انسان جمالياتي ضرورت هم بيان کړی نه دا چي يواځي تاسو ددې حيواناتو څه مادي گټه لاس ته راوړئ بلکي دې کي ستاسو جمالياتي حظ هم خړوب کيږي هغه وخت چي ماښام يې کورونو ته راولئ يا هم سحري يې څړځايونو ته بياياست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغِيَةِ إِلَّا بِشَقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَوُوفٌ رَحِيمٌ

وتحمل أثقالكم «أحمالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه «واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدا» إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

او تاسو پر دې حیواناتو خپل سامانونه هم وړئ د یوه ښار نه بل ښار ته چې تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولای بې شکه چې ستاسو رب مهربانه او بخښونکي دي.

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ لَتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

وخلق» والخیل والبغال والحمير لتركبوها وزينة «مفعول له والتعلیل بهما بتعريف النعم لا ینافي خلقها لغير ذلك کالاکل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين» ویخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجیبة الغریبة

تاسو راسی د قرآن کریم اعجاز وگورئ او د جمال دې پټي برخي ته یې متوجه سئ چې الله په ترتیب سره د انسان د ذوق مطابق لومړی ښکلی حیوان چې آس دی یادوي بیا خر او بیا غاټر.

الله ﷻ فرمایي چې ما آس خر او غاټر د دې دپاره تخلیق کړ چې تاسو پرې سپاره سئ او د ښکلا دپاره مي پیدا کړي دي او الله ج هغه څه پیدا کوي چې تاسو پرې نه یاست خبر.

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهْدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

«وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم» ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين «فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ﷻ اراده لري چې تاسو ته نیکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوږي او که الله ﷻ اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنَبِّتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

«ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» آية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ١٤ آية

وسخر لكم» وما ذرا «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفا ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنگارنگی او تنوع د بنکلا په هکله وایي د هرڅه رنگ بیل دی چي دا یو ډول تنوع دی بیلایل رنگونه او بیلایل موجودات د طبعي بنکلا ایجادونکي فکر دی.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته یې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مخکي پر مخ پیدا کړي دي رنگونه یې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځيني تور او ځيني یې سپين په دې کي هغه قوم ته چي څه یې ذهن کي پاتيري علامي او نښي دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَازٍ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ١٥ آية

وهو الذي سخر البحر «الله لركوبه والغوص فيه» لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر» الفلك «السفن» مواز فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا «عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة» ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړې او بحر یې د انسان دپاره تسخير کړی دی د بحر په منځ کي یې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهیانو تازه غوښه ده تر څنگ یې د انسان د جمالیاتي حظ د خوړو بولو دپاره هلته بیلایلي ملغلرې پیدا کړې دي او د

کښتو داسي رفتار چي د اوبو څپې پرې کوي دا به نو د جلال کومه ننداره وي چي
انسان ور څه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ «جبالاثوابت» أَنْ «لا» تميد «تتحرك» بكم «جعل
فيها» وَأَنْهَارًا «كالنيل» وسبلا «طرقا» لعلكم تهتدون «إلى مقاصدكم

او د مخکي پر سر الله ج غرونه پيدا کړه د محکمې دپاره په هغوی د روانو چينو ننداره د
طبیعت د جمال تر ټولو ښه ننداره ده.

راسی د طبیعت د ښکلا په هکله د جبران خلیل جبران دوی نثري ټوټې وگورو!

خدا او ژړا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالی نه ورکوم

او نه غواړم چي زما او ښکي دي په خدا بدلي سي

زه غواړم چي ژوند مي مسکا او اوښکي سي

اوښکي مي زړه پاکوي او د ژوند په اسرارو مي پوهوي

مسکا مي وجود ته خوښي بخښي

زه غواړم چي په شوق مړ سم

نه خپه ژوند وکم

زه غواړم چي خپل په اندرون کي ولاړ سم

مینه وکړم

او د جمال په هکله د وجود لوړي زیاته کړم

ما خلگ ولیدل

دوی زیات بد بخته وه
دوی په مادیاتو پسي منډي وهلې
د ماښام په راتگ سره
گلان خپلي پاني ټولي کړي
او د شوق غاړي ټیټي کړي
او کله چي سهار سي
بيا مخ د لمر و قبلې وگرځوي
د گلاتو ژوند شوق او وصال دئ
ژړا او مسکا ده
د بحر اوبه بخار سي
بخار ورېځې جوړي کړي
بيا چي نرم باد راسي بيرته مخکي ته راشوه سي
او له بحر سره يو ځای سي
ورېځې د يو ځای والي او جلا والي زيری دئ
ورېځې خاندې او ژاړي
همداسي روح جسم ته راسي
په لوړو ژورو وگرځي لکه وريځ
ورسته د مرگ نسیم راسي
او هغه بيرته خپل اصل ته رد کړي

چي هغه واحد او متعال ذات دئ

يا يې د خلورو فصلونو د بنکلا په اړه د ده دا نثر وگورئ!

پسرلی

اې محبوبې راسه چي په غرونو کي چکر ووهو! واورې ويلي سوې دي، بيا ژوند رازرغون سوئ دئ ، ژوند په غرونو او شلو کي خپور دئ راسه چي د پسرلي راتگ په لري پرتو سيمو کي ننداره او هرکلی يې ووايو، راسه چي لوړو ته وخيجو او د شين والي نه د سيمي خوند واخلو.

گلونه لکه د درياب څگ د مخکي پر سر هوار دي ، راسه چي د باران وښکي د نرگس له پاڼو نه وخرو ، د مرغيو د اواز د موسيقۍ نه خوند واخلو ، او د طبيعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښينو چيرته چي بنفشه راته مخامخ وي، او د ميني مچکي تبادله کړو.

دوبی:

راسه بنايستي هغه موسم راغلئ چي کښت رسيدلی دئ ، او لمر په پوره مينه خپلي پلوشې طبيعت ته شيندلي دي، راسه مخکي تر دې چي مرغۍ راسي او زمور مزاحمت وکړي ، او ميريان د مخکي مخ ونيسي .

مينه زمور په اندرون کي ده ، خپلي ذخيري مو له عناصرو پيمانه کړي دي لکه ژوند چي زمور عواطف اشغال کړي دي.

منی:

راسه اڀي گرانې چي د انگورو باغ ته ولاړ سو هلته د انگورو نه په ټاک کي اوبه ونیستېرو ، وچي ميوې ټولي کړو ، دگلونو پاڼي ورژوو او بيا يې راټولي کړو .

راسه چي د کورونو خواته ولاړ سو ، پاڼي ژپړي سوې دي او باد يې بيا داسي راشوه کوي لکه مړو گلانو ته چي ورنه کفن جوړوي ، راسه ځکه مرغانو کوچ کړی او د ساحل غاړي ته تللي ، د مخکي شور يې له ځانه سره وړی . د ياسمين او گلابو اوبنکي مخکي ته لويدلې .

ژمی

اڀي زما د ژوند ملگرې رانژدې سه ، او مه پرېرده چې د واورې په سوږ تنفس کي درنه بيل سم ، زما په خوا کي مخامخ دي خراغ ته کښينه ، وگوره اور لمبې کوي اور د ژمي تر ټولو ښه ميوه ده اڀي د ژوند شريکي خراغ په تيلو اوبه که نژدې دی له تندې نه يې ژوند پای ته ورسېري ، ځانته يې نژدې کښېرده چي زه هغه څه وگورم چي شپه يې ستا پر شدويې انگو ليکي .

يو منگی شراب راوپه تر څو د ځوانۍ وير پکښي وکړو .

دروازه او کلکينان وټپه ځکه د وريځې ليدل مې غمجن کوي ، ښار ته وگوره څومره غلی دئ .

رانژدې سه اور مرکيدونکی دئ ښايې سکروتي يې مړې سي خراغ هم ورو ورو خاموشه کيږي او تاريخه پرې غلبه کوي ، شرابو مي سترگي درنې کړي دي راسره غاړه غړۍ سه مخکي تردې چي خوب مي يوسي او ښکل مې کړه ځکه چي د واورې يخ بل هيڅ شی نه سي غلی کولی بيله ستا مچکو ، اڀي گرانې د خوب بحر څومره لوی دئ ، او سحر څومره لري دئ .

جارج سنتيانا بيا د فطرت حسن داسي بيانوي د لمر د ډويديو په وخت کي رنگونه داسي آب او تاب لري چي توجه د ځان طرف ته را کاري داسي ملاحظت او د نظر جاذبيت

لري چي نظرونه مسحور کوي او کله چي د ماښام او اسمان نور روابط هم سره يو ځای سي نو نور هم حيرت انگيزه سي.

انتوني نس ليکي: د انسان دپاره دا کتل د پايدې نه خالي نه دي چي د فطرت بيخي غير ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انکرزي ژبي شاعر کالرج وايي: موږ فطرت ته هغه څه ورکوو څه چي موږ ورڅه اخلو.

يوبل ليکوال وايي: داسي ښکاري چي فطرت ته په يو طريقه نه يوه طريقه پر فن بری حاصل دی هغه داسي چي فطرت خپل اظهار تازه تازه کوي او دغير متوقع خوشحالی سبب کيږي.

که هر څه وي خو موږ د فطرت په هره ننداره کي د جمال ننداره کوو موږ د فطرت حسن هر چرته وينو هنر مند د فطرت په تقلید باندي هنر پنځوي او بيرته يې طبييت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دی موږ يې وينو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نيولې د غرونو جيړې ډبري هم د حسن ننداره ده خالق په ټول طبييت کي ښکلا کرلې او شندلې ده خو کله نا کله موږ هغه ښکلا ځکه نه وينو چي موږ ورسره عادي سوې يو او تجدد او تنوع ورڅه تللی دی.

موږ ته خپل ښکلی چاپيريال ښکلی په دې نه بریښي چي موږ هغه هره ورځ وينو خو که څو ورځي موږ له خپل دغه چاپيرياله لري سو نو موږ ته حتما د ښکلا ننداره راته پکښي بریښي.

يا که موږ يوه سندره بيا بيا واورو موږ ته دغه سندره بې خونده کيږي او موږ ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غميږي دا ځکه هغه تجدد او تنوع چي دغي سندري ته يي ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللی دی او خوند يې د منځه تللی دی.

نرگيسيت يا خودي

نرگيسيت د ځان د حسن په اړه زياته مبالغه کول دي. هغه کسان چې د ورځني څو ځلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه کسان چې د ځان ستايني ډير شوق لري دوی په نرگيسيت اخته دي. نرگيسيت په بنځينه قشر کي تر نارينه زيات ښکاري دوی په دې خوشحاله کيږي چې ستاينه يي وسي يا د ځان ستاينه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شيندلي نه دي

چي د لاتين په رڼا غواړې ديدنونه

دلته دا ټپه که د هرچا د خوا ويل سوې ده خو د بنځينه ذات دپاره ويل سوې او داسي ښکاري چې دغه ټپه تر زياته حده د يو بنځينه د نرگيسيت تر ټولو ښه مثال دی. تاسو وگورئ چې د ټپي په دننه کي شخصيت د ځان دومره ستاينه کوي چې بايد زر ورباندي و شندل سي.

نرگيسيت د خد خواهي او انانيت حد دی په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکيږي او د ځان نه پرته ورته هيڅ نه ښکاري او د خپل حسن پيغور نورو ته داسي ورکوي:

چي په ښايست مي خپه کيږې

نور به د مخکي خوب کوم چي زېره سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن يي تر مرگ وروسته هم په بدرنگۍ نه دی پيرزو:

زه د څلورو ورونو خور يم

زما تابوت به د ډولي په شاني ځينه

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو يواځي دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د
خپل حسن او خمارو سترگو خيال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترگو مي پړیوتل گردونه

يا خپله ستاينه دومره حد ته زیاته کوي چي غواړي چي هر انسان ددې مين ته ونه
رسیري او تر دې ټيټ پاته سي:

د مخ په سپين کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په گلاب شندلې وينه

دوی پر ځان مينیري او د نورو انسانانو ارزښت تر پښو لاندي کوي هغه جينکۍ چي په
نرگيسيت اخته وي د خپل د ژوند له ملگري نه يواځي د ځان ستاينه غواړي اوبس لکه:

مخکي ته کوز سه خاورې بنکل که

لايق مي نه يې گرانه خدای در کړې يمه

نرگيسيت په ښځو کي تر نارينه ذات زیاته لیدل کیري او په پښتو لنډيو کي يې ښه ډیر
مثالونه سته چي تاسو يې د يو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خواړي راپسي مه کړه

د انځر گل يم په لاس نه در ځم مينه

خولگی به خاوري درله درکم

غريب سپری يې د نجونو ميره يمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپينو غاښو مي لونگ ژوولي دینه

له نرگسیت سره یوه اسطوره هم تړل سوې چې ښاغلي مصطفی سالک یې یادونه کړې ده:

ښه نرگسیت ته ولې نرگسیت وايي؟ تر شاه یې اسطوره پرته ده، یوه کیسه پرته ده، وایي چې اسطوروي خیرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مینه کوله بلې خیرې (ایکو) بیا له (نارسي سس) سره بې توله مینه لرله خو (نارسي سس) یې په کیسه کې نه و. په پای کې (ایکو) په هغه جهیل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) یې په رڼو اوبو کې د خپل حسن ننداره کوله، (نارسي سس) چې وکتل (ایکو) ورکه ده نو غږ یې پرې وکړ، خو له هر لوري یې د خپل غږ انگازه واوریده. (نارسي سس) د جهیل پر غاړه ولاړ پاتې شواو هم هلته یې سا ورکړه، د هغه تر مرگ وروسته هلته د نرگس یو گل وتوکید چې سر یې ښکته کړی و او د جهیل په اوبو کې یې د خپل حسن ننداره کوله. پر همدې بنسټ فروید د ځان مینه (نارسي سبزم) یانې نرگسیت وبلله.

د ښکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

ښکلا پوهنه يا جماليات يو بېل علم او يو پراخه موضوع ده چې په يوه مقاله کې يې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دی او د يو بېل علم لکه ادبيات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چې د حسن د تعريف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه ګونګه ده او حسن نه سي تعريفولای يو عالم وايي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخير په دې پوه سوم چې حسن نه تعريف کېږي، برانډ بورکيت وايي (د حسن داسي تعريف نسته چې ټول يې په يوه خوله بدرګه کي). ګويتې وايي: (حسن د تشرېح وړ څيز نه دی دا خو د يو داسي څېړېدونکي، ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دی چې عکس يې هم د تعريف په دام کې نه راځي.).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچينه د پرويد غوندي د انسان پنده غريزه بولي او حسن د هغه ځايه را بهيدونکې وياله بولي چې نړۍ خوږوبوي) ونکل په دې اند دی چې حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څير دی چې د چينې د منځ نه را ايستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قيمت زيات دی ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي. دی ورپسې داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلی دی او داسي خيال دی چې تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په يو بل ځای کې غوټه ورکړې چې سرچينه يې شهوت دی. تھامس ايکونياس وايي: (د يو سړي د وجود ښايست په دې کې دی چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصيت چې هم آهنگي ده پکښې موجود وي). په دې اند کله چې په يو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کې د ښکلا ننداره راځي سينټ اګينسټاين هم د تناسب او موزونيت څخه پرته حسن نه وينې، دی وايي: (حسن په تناسب او هماهنگۍ کې دی ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کې تناسب پروت وي). سمويل اليکزنډر ليکي: (د ښکلو شيانو ښايست د دوی د اجزاوو په موزونيت او يو والي کې دی). نارولا وايي: (يوازې غټې سترګې او دنګه پزه د حسن معيار نه دی بلکه کله چې ددې اعضاوو تر منځ يو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فرويد ادب ښکلا او هنر د انسان د پندې غريزې يعنې شهوت څخه وبلل او ده وويل چې ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچينه اخلي.

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظریې مشهورې نظریې موجودې دي یوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندې حسن او قبحه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي یو شی موږ ته ښکلی او بل بیا بدرنگه ښیي یوناني فیلسوفان وایي: (حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دي چي حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند د هوساینې او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ) دوی وایي نه حسن کوم شی دی نه قبحه یا بدرنگي، خو دویمه ډله علما بیا وایي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خارجي نړۍ کي موجوده ده چي یو شی ته یې نسبت کېږي، گروس وایي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دریمه ډله پوهان بیا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو گډه لاسته راغلې گډوله ده میا شریف وایي: (حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.) د دغو درو واړو فلسفي نظریاتو یوه گډوله په یوه تپه کي گورو:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لېونی کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندې داسي کړې ده چي په پورته تپه کي د ښکلا درې واړې نظریې را نغښتل سوي دي چي په لمړۍ نېم بېته کي وایي چي زما په سترگو ورته گورئ یعني که ستاسو په سترگو هر ډول وي خو زما په سترگو ورته گورئ خو بیا د همدې خبرې څخه اوښتې ده او وایي جانان ښایسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راگرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت گرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بیا یو گډه نظریه ور څخه منځ ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وینو نو ۳۴۰ ق.م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره گلان او پېغلي مري او د ښکلا ایډیا تل پاتي وي او د منځه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن یو ایډیال یا فکر دئ خو ارسطو ویل حسن په شیانو کي دئ نه په فکر کي. خو کله چي ټوله نظریات سره یو ځای کړو نو زیات وخت یوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي یعني قاضي یې ذهن دئ او دغه تصویر بیا د ټولني څخه منځ ته راځي او ټولنه د یو شي د

ښکلا او بدرنگي عمومي تصوير لري خو بيا دغه تصوير ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بيا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره يو قانون جوړ سي او په دغه قانون بيا بدرنگ او ښکلی بېلوو. موږ د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي موږ يې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور گورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنگ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه يو پراخه موضوع ده او د يوې مقالې د گنجایش وس نه دی بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري. په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معيار سپين والی دی هغه د پښتو متل دی چي سپين والی د انسان اوه عيبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترگو زيات انتخاب کوي او تر څنگ يې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره يو ښه معيار بللی دی خو کله کله د دنگ قد يادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترگو يادونه په بېلابېلو ښو سوی دی کله د خړو سترگو خبره وي او کله بيا تورو سترگو خلگ د کاره يستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېږوونکی وي او کله بيا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسی په لاندي فولکلوريکو موادو کي د ښکلا ستاينه وگورئ:

خپري سترگي سپينه خوله

گران دي له بوري صبرېده

ماتي سترگي مات بانه

په سپيني نسته مړېده

سپين يې گي دی سپين يې زړه دی

سپين د سپينو په تاله دی

سترگي وړې ښې دي که غټي

وړو مين کړم غټو ورک له ملکه کړمه

ياري د دنگي جيني خوند کړي

تر پلو لاندي سړی غلی تېروينه

سپينه دي خوله سپين دي ځنځېر دی

پلار دي امير دی جيني نه دي راکوبنه

زلفي مي مه لنډوه موري
په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په ټوله پښتنه ټولنه کي تر سترگو زيات ارزښت بل کوم څه نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د ښکلا په اړه يې دوی بحث کوي چي بيا دنگه غاړه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور چي لټ پر لټ کو نو سپين واله او تر څنگ يې ښايستي سترگي جگه غاړه ده چي د ښکلاگانو د عظمت کلاگاني په وداني وي لکه:

سترگي دي توري په څنگ گوري
د سپوږمۍ خوري د ژوندون دي ويستمه

سترگي هوسۍ صراحي غاړه
زلفي سنبل دي پر سېنه مزه کوښه

په پورته کاکړيو او ټپو کي وینو چي د سترگو او ښو او سپين واله او لوړوالي صفت سوی دئ او هم دا د ښکلا معيار بلل سوی دئ چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همداسي دئ موږ وینو چي کله سپين سرې د يو چا صفت کوي نو وايي چي پلانی ښه جگه پزه غټي غټي سترگي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلور کي د غمړنگو يادونه سوې ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غمړنگه دي نو ځکه د خپل تبیت نه مجبور وي چي غمړنگ وستاږي خو کله کله بيا تر سپين والي او غمړنگۍ ور هاخوا ته ښکلا هم لټوي او خصوصاً په کاکړيو کي د سرې يادونه زياته سوې ده خو سوروالۍ هم هغه سوروالۍ نه ښيي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښيي او کله کله د چينايانو غوندي وړې سترگي ښې بولي خو هغه تصور د ښکلا په اړه په پښتو فولکلور کي کم دئ لکه په دې ټپه کي:

ژړ چارگل ژړه څهره
ژړو پر ولنګ وموسیده

سترگي وړې ښي دي که غټي
وړې لا ښي دي غټي اور را لگوښه

که څه هم په پورته ټپه کې په مستقیم ډول وایي وړې لا ښې دي خو په غیر مستقیم ډول سره د غټو سترگو صفت کړی دی او دغه د غټو سترگو د بنکلا خبره کوي د بنکلا په اړه د فولکلور په تصور کې همدومره پاتېږي او مخي ته د تللو کوښښ نه کوو بلکې په دې متل چي مښت نمونه یې خروار سره عمل کوو او موږ په هم دې لږو فولکلوريکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راټولوو چي څه چي د زړه خوښ سوه بس هغه ښکلي دي او بس.

په درنښت نومانډ پوهنیار: معتصم بالله شاهد.

پايله

د جمالياتو علم د انسان د پيدايښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت يې په هکله نظريې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حيث په ۱۷مه پېړۍ کې رامنځ ته سو. جماليات د جمال جلال بدرنگۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دی. جمال: هغه توازن دی چې په معروض کې شتون ولري موږ ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چې زموږ ذهن د تحير بيري او لويی څه ډکوي. جلال په لويو ويرونکو او قوت لرونکو شيانو کې وې لکه غرونه ځنگلونه ستري مجسمې دريابونه او... خو جلال بيا په نرم او مهينو شيانو کې شتون لري لکه: جينکۍ گلان شبنم پاني چينې او ...

قبحه بيا تر يو حده عادي شي دی موږ د هغه په هکله عکس العمل نه ښو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتېږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چې قبحه يا بدرنگي ده خو نه سو ويلاي چې کوم لامل دی چې قبحه منځ ته راوړي او ولي يو شي بدرنگ بلل کيږي.

طبيعت د ښکلا لوی مظاهر دی او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لويه کيسه پرته ده.

د چينې د سپينو اوبو په منځ کې د ماهيانو سپينې او زررزي سپينې د غرونو په زير و پېښو د راتويډونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کې د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتۍ د مځکې پر سر او بيا د هغې پنا کيدل د شفق سرې سترگې او د لمر غروب د محبوب په زړه کې مهين داغ د پيکي چتر نرمي گوتي او همداسي د نارينه زيږوالۍ د هغه پر مخ د ږيري ويښته او د ښځينه مخ پاک او بې ويښتو.

که طبيعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وايو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دی او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباريت صفات ورنه مراد يږي.

نرگسیت د نارینوو په اندازه د ښځو زیات مرض دی او هغه کس چې د ورځې شل ځله
آینې ته گوري هغه په مرگسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دی ښځینه د نارینوو په پرتله
زیات په نرگسیت اخته دي نو ځکه وايي:

مخکي ته کوز سه خاوري ښکل که

لایق مي نه يې گرانه خدای درکړې یمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالښوومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او
بیله جماله بې خونده دی.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹۶). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمد اسماعیل. (۱۳۹۰ ه). صحیح البخاري. کندهار: مکتبه حبیبیه.

- ۳: بلخي، جلال الدين. (۱۳۷۸ هـ). تفسير جلالين. لاهور: مکتبه دينيه.
- ۴: دمشق، اسماعيل ابن كثير. (۱۳۸۵ هـ). تفسير ابن كثير. لبنان: مطبعة بيروت.
- ۵: بلخي، جلال الدين. (۱۳۹۶ هـ). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مکتبه الدينيه.
- ۶: بهار، محمد تقی. (۲۰۰۱ م). د ملک الشعرا بهار ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، علمي، سينمايي الست فردا.
- ۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱ م) ديوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنگي، هنري سينمايي الست فردا.
- ۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ هـ). د عبدالرحمن بابا ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
- ۹: بارگزی، حنان. (۱۳۸۸ هـ). د ميرزا حنان بارگزي ديوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.
- ۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵ م). د غني خان کلیات. کابل: د نشراتو رياست.
- ۱۱: خليل، جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة بيروت.
- ۱۲: خليل، جبران. (۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة بيروت.
- ۱۳: خټک، خوشحال خان. (۱۳۹۷ هـ). د خوشحال خان ديوان. خپرندويه يې نامالومه
- ۱۴: خټک، اقبال نسيم. (۱۹۸۷ م). خوشحال او جماليات. پېښور: جدون پريس.
- ۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹ م). مالجمالية. لبنان: مطبعة بيروت.
- ۱۶: درويش، دوکتور بها. (۲۰۰۲ م). فلسفة العقل عند دوناد دايدوس. اسکندريه: شركة الجلال للطباعة.
- ۱۷: روهي، محمد صديق. (۲۰۰۶ م). ادبي خيرني. پېښور: اسد دانش مطبعة.
- ۱۸: شريعتي، علي. (۲۰۱۴ م). هنر. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايي الست فردا.

۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ ه). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.

۲۰: فطر، امیره الحليمي (۱۹۱۹ م). فلسفه الجمال. قاهره: دار المعارف.

۲۱: کرم، يوسف. (۲۰۰۹ م). الطبيعة و مابعد الطبيعة. قاهره: مكتبة الثقافة الدينية.

۲۲: کاروان، پير محمد. (۲۰۱۵ م). زرزي وزرې. کابل: دانش مطبعه.

۲۳: گنجوي، نظامي. (۲۰۰۱ م). ديوان نظامي گنجوي. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سينمايي الست فردا.

۲۴: ماشيري، بيار. (۲۰۰۹ م). بم يفكر الادب. جزيران: مطبعة بيروت.

۲۶: نيشافوري، خيام. (۲۰۰۱). ديوان خيام نيشافوري. تهران: دارالطبعة تهران.

۲۷: نجيب، علي. (۲۰۰۷ م). المأ والاحلام دراسة عن الخيال والمادة. لبنان: مطبعة بيروت.

۲۸: يوشج، نيماء. (۲۰۰۱ م). د يوشج ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايي الست فردا.

۲۹: د پښتو فلکلور.

۳۰: د سالک، مصطفى. فسيوک اکاونټ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library